

УНИВЕРЗИТЕТ “СВЕТИ КИРИЛ И МЕТОДИЈ”

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

СТУДИСКА ПРОГРАМА: МЕНАЏМЕНТ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО

С К О П Ј Е

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

МЕНАЏИРАЊЕ СО БУЏЕТИТЕ ВО ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА ВО

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Ментор:

Проф. д-р Трајан Гоцевски

Кандидат:

Тони Димов

Скопје, 2014 год.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	4
I ПОИМ ЗА БУЏЕТСКО УПРАВУВАЊЕ.....	8
1. Дефинирање на јавните финансии и буџетот	8
2. Извори на финансирање во образованието во Република Македонија	12
2.1. Управување со буџетот во Република Македонија	19
2.2. Буџетски процедури во образованието.....	20
3. Правна рамка	22
3.1. Закон за сметководството на буџетите и буџетските корисници	24
Референци:	27
II ОПШТА СОСТОЈБА НА ОБРАЗОВАНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	28
1. Бариери во основното образование.....	28
2. Политики кои се превземаат со цел унапредување на моменталната состојба.....	31
Референци:	38
III УТВРДУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ОД КВАЛИФИКУВАНОСТ И ПРОФЕСИОНАЛНОСТ НА ДИРЕКТОРИТЕ НА ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА.....	39

Менаџирање со буџетите во основните училишта во Република Македонија
Тони Димов

1. Образовни менаџерски политики	39
1.1. Избор на директори на училишта	52
1.2. Кандидати и финансии	56
2. Ефикасност на инвестициите во образованието.....	63
Референци:	71
ВТОР ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ	72
I МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО	72
II ДОБИЕНИ РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ	89
ЗАКЛУЧОЦИ.....	96
ПРИЛОЗИ	97

ВОВЕД

Современиот, македонски образовен систем, својата основа ја има во Уставот на Република Македонија. Според него секој има право на образование, а истото секому е достапно под еднакви услови. Основното образование е задолжително и бесплатно. Со наведените уставни определби Република Македонија се декларира како држава која што го афирмира правото на граѓанинот на образование, како едно од основните човекови права со обврска на сите свои граѓани, под еднакви услови, да им обезбеди задолжително бесплатно образование.

Република Македонија прави огромни напори да создаде современ образовен систем кој што во целост ќе ги респектира специфичностите на државата но кој истовремено, треба да биде компактибилен со современите европски и светски системи, а да одговара како на сегашните актуелни потреби, така и на потребите на времето што доаѓа.

Затоа сите парципенти во системот на водењето и раководењето мораат постојано да се едуцираат, не само во реализирањето на своите мисии и визији, туку и рационално да менаџираат со финансиските буџети. Карактеристични моменти кои ја одбележуваат организацијата на системот на образование е отсуство на развојна политика со кадровски релевантни решенија, како основ и гаранција за долгорочен развој.

Сите оние училишта кои не пројавиле самоиницијативност, креација, идеја и пробивност која секогаш не била благонаклоно гледана, не успеале ништо повеќе да направат за своите училишта. Сите оние личности кои до максимум полтронски го испочитувале принципот на слепа хиерархиска послушност на „догмата“, на оние кои

ги фомираат буџетите, останале на маргините на случувањата. Денес, сосотојбите во училиштата се онакви какви што се во повеќето од нив, причините за тоа се и системски, персонални, традиционални и конзервативни, балкански...

Во продолжение на магистерскиот труд, зборот организација, пред се се употребува не како процес на создавање на претпоставки за начинот на реализирање на определени задачи во менаџирањето со училишните буџети, туку во контекст на значењето за организирана сложена и целесообразна средина на свесни индивидуи, насочени кон остварување на заедничката цел.

Односно, училиштето би било средина во која компактно вообичаените програмско-финансиски целини се реализираат во функција на остварување на основната цел: давање на квалитетно – штедливо водење на финансиските ресурси како примарна задача.

Науката за менаџментот врз основа на теоријата на системите, утврдила дека претпријатието, фирмата, установата, односно во случајов основното училиште е вештачки и организациски систем создаден од човекот. Притоа училиштето, како организациски систем го карактеризираат, особено следните специфики: динамичност, нелиниарност, сложеност, целесообразност и мошне важен елемент – отвореност.

При тоа отвореноста како карактеристика, е мошне важна особина за една организација од причина што се работи за институција која извршува јавна дејност и која во секој момент би требало да зависи од квалитетот на дадената услуга.

Преставувајќи единка-член во севкупниот систем на ситеми, училиштето трпи и пресири влијание во сеопшт метеж на пресири. Училиштата каде не постои квалитет во водењето на домаќински финансиски односи, е поставено во двојна улога која резултира со некавалитетен образовен систем.

Кога станува збор за планирањето на ниво на училиште, најчесто поставувани прашања се :

- колку директорот на училиштето има можност самостојно да планира буџет?
- дали директорот на училиштето треба да планира само во делокругот на сопствените активности?

Треба да се каже дека директорот може да учествува во изготвувањето на повеќе планови, но секако дека неговото учество е неопходно во долгорочното планирање. Имено треба да се има во вид дека во согласност со трите нивоа на менаџмент во училиштето, топ менаџментот (директорот на училиштето, помошниците директори или менаџерскиот тим) е задолжен за долгорочното планирање, или стратешко планирање.

Успешното управување со организација како што е училиште не може повеќе да биде препуштено исклучиво на искуство и вообичаените практики. Денес, менаџментот на секоја организација што навистина се труди да биде добра во исполнувањето на својата мисија и во достигнувањето на зацртаното (својата визија), мора да се потрпе исклучиво врз навремена, точна и објективна информација, и добро обучени директори.

Во процесот на менаџирањето на буџетите потребно е современ сметководен систем која треба да обезбеди информации што ќе бидат од корист на директорот на истата во напорите за постојано подобрување и надградување на своето училиште и процесите на едукација, со кои раководи.

Понатаму, информациите за вистинските потреби, вложувања и трошења и нивната споредба со планираните (буџетираните) се основа за финансискиот дел на планирањето на идното работење на образовната институција со која тој раководи.

Менаџментот со буџетите во основните училишта во Република Македонија е процес на рационално користење на ресурсите на организацијата за постигнување на

нејзината мисија, визија и долгорочните цели. А ресурси на училиштето се луѓето, опремата, зградата и се разбира парите.

Менаџирање со буџетите опфаќа планирање на потребите за средства, организирање на финансиските активности и контрола на законитоста на работењето во врска со финансиите.

Промените во училиштата усмерени се на промените во организацискиот развој на училиштето и на менаџирањето и управувањето на буџетските средства. Од тука се поставува логично барање за интензивно професионализирање на директорите и нивните компетенциски стандарди и знаења од областа на менаџирање со буџетите.

ПРВ ТЕОРИСКИ ДЕЛ

I ПОИМ ЗА БУЏЕТСКО УПРАВУВАЊЕ

1. Дефинирање на јавните финансии и буџетот

Јавните финансии претставуваат активности, појави и односи во врска со прибавување, распределување, трошење и управување со финансиските средства од страна на државата и државните органи и институции заради задоволување на општите и заеднички потреби. Јавните финансии опфаќаат две основни области: јавни приходи и јавни расходи, поврзани во рационален и кохерентен систем преку посебни облици и инструменти на финансирање: буџет, јавни фондови и слично.

Јавните финансии се поле од економијата во врска со плаќањето на колективни или владини активности и со администрацијата и нацртот на тие активности, полето најчесто е поделено на прашања кои владата или колективните организации треба да ги прават или поставуваат прашања од тоа како да се плати за тие активности. Поширок термин, јавна економија и потесен термин, исто така најчесто употребуван е терминот владини финансии (Atkinson, 2000:33-36).

Со оглед на фактот што од една страна јавните приходи главно се формираат од материјалната база на општеството, а која пак на некој начин ја создава секој граѓанин во тоа општество, а од друга страна пак, јавните расходи влијаат на економските и социјалните индикатори во општеството и треба да бидат оправдани од општествениот интерес, се наметнува сериозна потреба од свесна воља за буџетот на државата како најважен инструмент за јавното финансирање.

Буџетот преставува систематски преглед на сите приходи и расходи што државата ќе ги реализира во текот на еден планиран период, односно во една планирана буџетска година. Поради тоа се вели дека буџетот има повеќе аспекти: финансиски, економски, правен, социјален, политички и други. Финансиското право во буџетот се гледа како збир на норми со кој се регулираат односите помеѓу државните органи кои се должни да ги предвидуваат, остваруваат и користат јавните средства. Буџетското право ги изразува сите акти врз основа на која се регулира постапката за донесувањето, спроведувањето и контролата на буџетските токови.

Буџетот се носи како предлог на годишно ниво и ги опфаќа сите сектори (студија на случај бр.1) на кои им се потребни финансиски средства, со цел да реализираат напредок во поглед на поставените политики и планови.

Студија на случај бр.1 – Проектиран буџет за Република Македонија, 2014 година (Буџет на РМ,2014:3-4)

Приходите на консолидираниот Буџет за 2014 година се проектирани во услови на задржување на ниски и непроменети даночни стапки, за разлика од голем број европски земји кои консолидацијата на јавните финансии ја реализираат преку зголемување на оданочувањето. Даночните приходи се планирани во износ од 88.706 милиони денари, во рамки на кои најголемо учество имаат приходите по основ на данокот на додадена вредност, што соодветствува со очекуваниот раст на потрошувачката и порастот на увозот.

Останатите даночни приходи се планирани врз основа на остварувањата во текот на 2013 година, а кај приходите по основ на царини вклучен е и ефектот од намалувањето на царините за увоз на стоки од ЕУ согласно Спогодбата за стабилизација и асоцијација. Останатите буџетски приходи ќе се остварат по основ на неданочни приходи (административни такси, концесии и други неоданочни приходи) и капитални приходи (по основ на продажба на општествени станови и земјиште и по основ на планирана дивиденда од АД Македонски Телеком).

Социјалните придонеси како изворни приходи на фондовите за пензиско и здравствено осигурување и на Агенцијата за вработување се планирани во износ од 45.153 милиони денари. Во текот на 2014 година по основ на донации предвидени се 4.121 милиони денари кои буџетските корисници е планирано да ги реализираат на сметките за сопствени приходи.

Расходната страна на Буџетот на Република Македонија е планирана во функција на поддршка на растот на македонската економија, надминување на негативните ефекти од глобалната економска криза, подобрување на економската положба и животниот стандард на населението, пред се на најранливите категории на граѓани (пензионерите и корисниците на социјални надоместоци), како и зголемувањето на инвестициите во инфраструктурни проекти.

Исто така, ќе се продолжи со определбата за спроведување на дисциплинирана буџетска потрошувачка, при што особено внимание ќе се посвети на рестриктивност и ригорозна контрола на помалку продуктивните трошоци за сметка на зголемување на инвестициите за капитални проекти во насока на директна поддршка на стопанството.

Вкупните расходи во Буџетот за 2014 година се планирани во износ од 176.514 милиони денари, со тенденција за континуирано подобрување на нивната структура. Планираното ниво на капитални расходи за 2014 година е за 11% повисоко од планираните капитални расходи за 2013 година, со што нивното учество во вкупните расходи е зголемено на 12,7% во 2014 година од 11,9% претходната година.

Тековните расходи планирани за 2014 година се повисоки за 3,9% во однос претходната година, што се должи на предвиденото зголемување на пензиите, платите на вработените во јавниот сектор, социјалните надоместоци и субвенциите во земјоделството.

Буџетот е план (или процена) на приходите и трошоците за одредени активности во иднина. При распределбата на буџетот, приходите и расходите се еднакви. Буџетите се неопходни бидејќи приходите и трошоците не настануваат истовремено (Мој банкар,2013:1)

Буџетот на Република Македонија е акт со кој се планираат годишните приходи и другите приливи и одобрени средства и ги вклучува централниот буџет и буџетите на фондовите (Закон за буџети,член 2:1).

Како значајни карактеристики кои се однесуваат на буџетот се:

- Буџетот го донесува парламентот на државата во форма на закон;
- Буџетот е закон по облик а не по неговата содржина, затоа што не содржи правила и обврски како што е во случај со другите закони;
- Во буџетот се предвидуваат приходите и расходите за една буџетска година и вообичаено се однесува на една календарска година;
- Во буџетот планираните приходи и расходи се изразуваат во парични единици;
- Буџетот потребно е да биде одобрен пред почетокот на буџетската година;
- Секој буџет вообичаено е проследен и со придружни законски акти (пр. Закон за извршување на буџетот)

Буџетски корисници се корисници од прва линија од областа на законодавната, извршната и судската власт (во натамошниот текст: централна власт), фондовите, корисниците на буџетите на општините и корисниците основани со закон на кои им е доверено вршење на јавни овластувања (Закон за буџети,член 2:1-2).

Образовните институции за основно образование се појавуваат како буџетски корисници. Всушност, со развојот на промотивните материјали за потреба од образование, се поголеми се и потребите за овозможување на услови за нормален пристап до основните училишта, како и потреба за унапредување на постоечките објекти во внатрешноста на основните училишта.

2. Извори на финансирање во образованието во Република Македонија

Образованието како област е една од клучните сегменти на демократските општества во светот, и за секоја Влада или локална самоуправа претставува тематика во која се вложува и се врши трансформација на одредени потенцијали и ресурси, а заради постигнување на уставните и законски одредби во оваа област (Триаголник,2010:7-8).

Најопшто дефинирано, образованието претставува фундаментално човеково право и остварувајќи го истото децата, младите и возрасните развиваат можност за критички да размислуваат, да прават компарација помеѓу две или повеќе работи, да селектираат што е најдобро за нив и на тој начин да го направат нивниот начин на живот поквалитетен. Уште од многу одамна образованието се смета како превентивен чекор против сиромаштијата и колку повеќе се развива толку повеќе се обезбедува подобар економски и социјален развој. Сепак, образованието не е само еден едноставен процес на трансформација и напредок, туку во неговите структури се кријат низа на проблеми и недостатоци (Шемо,2013:2).

Повикувајќи се на правната рамка за децентрализација на образованието, локалните самоуправи на општините во Република Македонија бележат нагорен процес на надминување на постоечките проблеми кои се појавија во процесот на воведување на реформи во образованието кои треба да ја унапредат пристапноста на образовниот систем со оглед на тоа дека државата се стреми да го зголеми процентот на образовано население.

Во таа смисла, следејќи ги насоките на Владините институции, Министерството за образование и наука, Бирото за развој на образованието (и ново формираните субјекти: Центар за стручно образование и обука, Центар за образование на возрасните, Државниот испитен центар) и Државниот просветен инспекторат, како и насоките добиени од одредени меѓународни организации, општините во Република Македонија си поставуваат одредена цел, во рамките на која разви нови механизми и алатки со кои ќе ги оствари локалните стратегии, а воедно и локалните политики за развој на основното образование.

На таков начин, преку создавање на развојна рамка, поквалитетно ќе се овозможи за сегашните и идните генерации, да добијат можност за нивно инволвирање во основното образование. Развојот на новите потребни механизми и алатки отпочнал уште во 2005 година со отпочнувањето на процесот на децентрализацијата, но со текот на времето созреаја потребите од создавање на еден стратешки документ кој ќе овозможи попрегледен пристап за менаџирање на обемната материја која ја наметнува основното образование како област.

Тоа е неопходно, имајќи ги предвид обемиот број на училишта и големиот број на ученици и наставен кадар, односно развиена мрежа на основното и средното образование на општинско ниво. Секоја стратегија донесена на ниво на општина, се однесува на сложена и динамична материја и претставува документ кој во себе содржи елементи на комплексни и подолгорочни процеси, кои, како крајна цел, треба да овозможат создавање на генерации на млади, кои преку квалитетно и одржливо образование ќе создадат свои сопствени специфики кои ќе бидат компатибилни на пазарот на трудот и вкупниот развој на општеството.

Стратегијата вообичаено содржи неколку елементи, и тоа: анализа на состојбите, среднорочна стратегија за 5 години, како и Акционен план за првите две години, со обврска од изработка на нов акционен план за наредните три години, од периодот на имплементација на истата. За успешна имплементација на стратегиите кои се носат на општинско ниво, неопходни се финансиски средства од буџетот.

Финансирањето се гледа како еден од најважните фактори во образовниот систем (студија на случај бр.2). Тоа опфаќа многу аспекти, вклучувајќи ги критериумите за финансирање и соодветен буџет кој што би ги покрил финансиските трошоци на сите образовни компоненти. Оттука, се доаѓа до податокот дека образовните компоненти се: платите на наставниот кадар (тоа идеално би ја обезбедило мотивираноста на кадарот), одржувањето на училишните згради, училишната опрема и превозот на учениците.

До 1 јули 2007 година, основното и средното образование, вклучувајќи го и нивното финансирање, се наоѓаа под целосна надлежност на државата. Потоа се одлучи државата да ги пренесе овие надлежности на локално ниво и со „Законот за финансирање на единиците на локална самоуправа“ , да се доделат блок дотации за основното и средното образование. Блок дотациите се грантови кои што покриваат плати на наставниците и средства за одржување на училиштата. Со други зборови, средствата кои што државата ги употребуваше за основното и средното образование се префрлени на општините. Со други зборови, кога надлежностите во основното и средното образование се прфрлуваат од централната на локалната власт, финансиските средства не треба да се намалат. Оние пак општини кои што не преминале на фаза II од децентрализацијата, ќе продолжат да ја употребуваат времената формула за финансирање. Пред постоење на блок дотациите во јануари 2007 година, важеше формулата според која (Ласовска,2012:25):

А) Платите на наставниците во основното и средното образование им се исплаќаа директно од страна на државата на училиштата во неизменет износ споредено со претходниот период;

Б) Трошоците за одржување на училишните згради и трошоците за превоз на учениците треба да се префрлат од државата на општините како наменски дотации, каде што се инкорпорирани неколку критериуми за доделување, а сепак главниот критериум е бројот на ученици;

В) Фондовите за инвестирање да се префрлат од државата на општините како капитални дотации (за реконструкција и изградба).

Студија на случај бр.2 Финансирање на основни училишта во Република Македонија (Ласовска,2012:25-29):

Праксата досега покажува дека се наидува на проблеми од најразличен вид. На пример:

- Платите на наставниците честопати доцнат, поради технички проблеми. Не примаат никаков надоместок за прекувремена работа или за учество во воннаставни активности (националната програма за образование има осврт кон ова прашање), а честопати се случува да има недостаток на средства за професионално усовршување на наставниот кадар. Овој дел може и треба да го стимулира општината.

- Недостаток од средства за одржување на училишните згради при што повеќе основни и средни училишта чувствуваат недостаток на финансиски средства за одржување и обнова на нивните училишни згради и опрема. Исто така лошата пристапност, слабата инфраструктура до самото училиште е честа појава. Овој проблем не е само на училиштето и менаџерот на училиштето. Овој проблем е на самата локална заедница и секако дека со него сериозно треба да се занимава општината. Средствата што ги добива од државата се малку, но општината од сопствениот буџет мора и треба да издвојува финансиски средства на годишно ниво за реконструкција на училишните објекти. Ваквите капитални инвестиции се од повеќенаменско значење и за локалните власти, но и за економскиот развој на самата општина. Дополнителни финансиски средства можат да се добијат и преку аплицирање во најразлични проекти од меѓународната заедница, која го стимулира развојот на образованието во Република Македонија. (примери USAID - PEP, Владата на Кралството Норвешка, Кралството Холандија, а во престојниот период Европските фондови).

- Средства за превоз при што учениците и наставниците од прво до четврто одделение кои мора да патуваат, со префрлување на надлежностите на општинско ниво, се соочуваат со проблеми во однос на исплатата на средства за кои што тие однапред платиле, а сето тоа е според мене поради долгите тендерски постапки и одредени недоречености во законот. Со воведување на задолжителното образование, исто така се појавија одредени проблеми во однос на превозот, кои што законодавецот не можел да ги предвиди.

- Методи за финансирање на училиштата (критериуми) при што критериумите за финансирање го вклучуваат бројот на ученици по училишта. Сепак, во многу рурални области и во некои подрачја во источниот дел од земјата има мал број ученици. Потребни се нови критериуми со цел да се избегне постоечкото затворање на некои одделенија (па и цели училишта) во руралните области, поради опаѓањето на наталитетот во државата. Во некои случаи одредени училишта станаа самоодржливи по пат на продавање на нивните сопствени производи (т.н училишни економии) или преку обезбедување услуги за јавноста.

- Училишни долгови, односно многу училишта имаат долгови кои што датираат од периодот пред да започне децентрализацијата. Акумулираните долгови останаа проблем на општините, кои некои од нив сеуште го решаваат, заедно со менаџерите на училиштата.

Поконкретно, образованието во Република Македонија поседува пет извори на финансирање и тие се следните:

1. **Наменски дотации добиени од централната власт** – при што платите не се исплаќаат од овие дотации бидејќи согласно со законските уредувања, не е возможно да се користат средствата од Н-2 за одржување на училиштата, ниту пак да се префрлаат средствата од наменските дотации од основно училиште за средно или обратно.

2. Средства за платите на вработените во училиштата префрлени од централниот буџет – при што платите на вработените се префрлаат директно од централниот буџет преку трезорскиот систем, а овие средства ги опфаќаат платите кои им се префрлаат на вработените, придонесите и даноците што се плаќаат за нив, надоместокот за храна, како и дополнителни средства, како што се плаќањата за наставниците ангажирани како замена.
3. Сопствени приходи на училиштата – за кои важно е да се знае дека се користат само за целите на училиштата и тие се средства кои не се делат со другите училишта во општината. Но, особено значајно е општината будно да го следи начинот на кој училиштата ги трошат овие средства со цел да ги заштитат интересите на учениците и да спречат можни малверзации.
4. Средства распределени за образование од општите приходи на општината – при што општината може да го дополни буџетот за образование од своите сопствени приходи. Имено, приходите на општината, како што се: заедничките даноци, локалните давачки и такси, данокот на имот и ДДВ фондовите за уредување, можат да се користат за која било цел од општинскиот буџет, вклучувајќи го и основното образование.
5. Финансирање од донатори за проекти во образованието – за што важно е да се напомене дека фискалната ситуација на централниот буџет на Република Македонија е ограничена, поради што со голем интензитет се донаторските програми кои се однесуваат на инвестиции од аспект на: штедење енергија, документација, постапка за избор на инвестиции и др. Како основен предуслов е да постои локално кофинансирање на целокупниот трошок на проектот (да се спречат ситуации во кои би се финансирало во образовни институции за кои постои опасност дека би биле наскоро затворени.

Буџетските барања на основните училишта се зголемуваат, одговорностите стануваат поголеми, а со тоа се зголемува и потребата за добивање дополнителни информации од основните училишта.

Финансиски податоци – тука спаѓаат детални податоци за платите и придонесите според видот на кадарот, како и според општинско и подрачно училиште. Во оваа насока, неопходно е да постои практична распределба на средствата помеѓу редовни плати и еднократни плаќања. Исто така, може да се наведат и трошоците за обука на наставниците на самото работно место и за превоз на наставниците.

Организациски податоци – тука спаѓаат бројот на ученици и паралелки за секое одделение, според одредена локација односно, дали станува збор за основно училиште или не. Исто така, значаен е бројот на наставници според фондот на часови и бројот на другите вработени во кои спаѓаат: администрација, професионалци, технички персонал и други).

Описни податоци – неопходни се објаснувања за секоја промена во бројот на паралелките од една кон друга учебна година во основното образование, како и објаснувања за секое предложено зголемување на бројот на вработените во рамките на основните училишта во општината.

Доколку постои ангажман од страна на надлежните органи во основните училишта, може да се пронајдат потребните финансиски средства кои би го овозможиле реализирањето на сите политики и програми во насока на развој на основното училиште и водење грижа за наставниот кадар во основните училишта. Сепак, покрај искористувањето на сите извори на финансирање, неопходно е да постојат и директори кои ќе знаат како на најсоодветен начин да управуваат со буџетот на основното училиште.

2.1. Управување со буџетот во Република Македонија

Образованието како дел од секторите кои се финансираат е навистина значајно (студија на случај бр.3). Во последните години изразито се наметнува потребата од зголемување на буџетските инвестиции од аспект на образованието, но исто така се наметнува и прашањето за подготвителноста да се управува со овој вид на буџет, проблем кој е анализиран во продолжение на магистерскиот труд.

Студија на случај бр.3 – Проектиран буџет за Република Македонија, 2014 година (Буџет на РМ,2014:3-4)

За образованието, детската заштита и спортот проектирани се капиталните инвестиции во износ од 2.400 милиони денари, кои се наменети за изградба и реконструкција на основни и средни училишта, детски градинки, изградба на училишни и спортски сали, реконструкција на ученички и студентски домови, опремување и реконструкција на универзитетите, набавка на современа лабораториска опрема и инвестиции во спортска инфраструктура.

Од приложената студија на случај може да се воочи дека буџетот се носи на ниво на држава, а потоа се дели на бројот на образовни институции. Значи од севкупниот буџет, се издвојува одреден финансиски износ за основните училишта, кој треба да ги задоволи потребните финансии, изнесени по предлог стратегијата на секоја општина во Република Македонија.

2.2. Буџетски процедури во образованието

Процесот на децентрализација на образованието во Република Македонија е дизајниран и имплементиран во согласност на целокупната рамка за децентрализација во Република Македонија. Овој процес вклучува и донесување или измени на закони кои се однесуваат на локалната самоуправа и на територијална организација на земјата, вклучувајќи го и образованието како област на која и недостигаат реформи.

Во оваа насока, како една главна цел на овие промени во законодавството е да се промени начинот на кој беше управувано со образованието од страна на централната власт. Притоа, може да се каже дека лошите економски услови во земјата го доведоа образованието на маргините на развојното планирање, па инвестициите во оваа област беа сведени на минимум, што особено негативно влијаеше на развојот на образовниот систем особено во основните училишта, образование кое им е најпотребно на младите.

Обновувањето на наставните помагала и модернизацијата на училиштата со компјутери беше овозможено исклучиво преку странски донатори и други спонзорства бидејќи средствата што беа трошени на образованието ретко беа фокусирани на подобрување на образованието, туку беа користени за одржување на веќе влошената состојба во училишните згради и исплата на платите на наставниците во основните училишта.

Затоа, појавена е потребата од давање на предлог стратегии на ниво на општина во сите градови во Република Македонија (студија на случај бр.4), а нејзиното успешно имплементирање зависи од пристапот до финансиски средства од буџетот на основните училишта.

Студија на случај бр.4 – Предлог стратегија за образовен систем, каде се неопходни финансиски средства (Триаголник,2010:48-49).

Стратешка цел бр. 1					
Создавање и одржување на функционална училишна инфраструктура во Општина Куманово која ќе ги задоволи основните стандарди за квалитетен и безбеден воспитно-образовен процес.					
Стратегија бр. 6					
Подобрување на енергетската ефикасност на училишните згради					
Активност	Почеток	Завршеток	Инволвирани страни	Одговорно лице	Буџет
1.Формирање на стручна работна група за подобрување на енергетска ефикасност	1. Јануари 2011	1. Јануари 2011	Сектор за образование Сектор за урбанизам Училишта	Раководители на Сектор за образование и Сектор за урбанизам	0 денари
1.1. Изработка на анкетни прашалници	1.1. Фебруари 2011	1.1. Фебруари 2011			
1.2. Анализа на прашалниците	1.2. Март- Април 2011	1.2. Март- Април 2011			
1.3. Изработка на база на податоци	1.3. Мај 2011	1.3. Мај 2011			
1.4. Изработка на под-стратегија (во контекст на Стратегијата ⁴⁷ за енергетска ефикасност на Општина Куманово)	1.4. Јуни-Јули 2010	1.4. Јуни-Јули 2010			

Стратешка цел бр. 3					
Целосен опфат на обврзниците од сите етнички заедници во сите степени на образованието и нивна меѓусебна интеграција како предуслов за здраво мултиетничко општество.					
Стратегија бр. 1					
Отворање на билингвални паралелки во комбинација со еден странски јазик					
Активност	Почеток	Завршеток	Инволвирани страни	Одговорно лице	Буџет
1. Изработка на елаборат за воведување на билингвални паралелки во основно училиште во ОУ „Вук Караџиќ“	Октомври 2010	Декември 2010	Сектор за образование ОУ Вук Караџиќ	Раководител	50.000 денари
2. Поднесување на елаборат до МОН за одобрување со претходно завршена процедура од БРО за добивање на нивно позитивно мислење	Декември 2010	Јануари 2011 Процедура во МОН од Јануари до Мај 2011	Локална самоуправа МОН Центар за стручно образование и обука	Сектор за образование	0 денари
3. Имплементација	Фебруари 2011	Септември 2011	МОН ЛС ОУ „Вук Караџиќ“	Сектор за образование	финансиска поддршка ќе се бара од МОН и донатори

3. Правна рамка

Образованието може повеќе да се дефинира како активност чија цел е развивање на знаењата, моралните вредности и сфаќањата кои се бараат во сите области од животот, отколку знаења и вештини кои се поврзани со одредени ограничени области на активност. Образованието како поширок поим, се однесува на сите меѓучовечки влијанија (свесни или несвесни, сеедно) кои се извршени врз адолесцентите и возрасните, а со помош на кои се постигнуваат трајни промени во однесувањето (Жоглев, 2002:57)

Цел на образовната политика на секоја земја е да обезбеди можности за стекнување на соодветно образовно ниво за секого и да осигура дека поединците поседуваат знаење, вештини и ставови кои се во согласност со барањата на општеството и пазарот на трудот (Георгиевски, 1999: 23-25).

Со законот за основно образование се уредува задолжителното основно образование што се остварува во основните училишта, како и дејноста на основното образование како дел од единствениот воспитно-образовен систем. Сепак, и покрај законската регулатива, постојат елементи кои треба да се променат во рамките на образовниот систем, поради што неопходни се финансии.

Целите на основното воспитание и образование се многубројни и главно се следните (Закон за основното образование, Сл.весник на РМ, бр.103/08):

1. стекнување општи и применливи знаења што се потребни во секојдневниот живот или за натамошно образование
2. хармоничен, интелектуален, емоционален и социјален развој на учениците соодветно со нивните способности

3. развивање на писменоста и способностите на учениците за разбирање, информирање и изразување на македонски јазик и неговото кирилско писмо
4. развивање на писменоста и способностите на учениците за разбирање, информирање и изразување, покрај на македонски јазик и неговото кирилско писмо, и на јазик и писмо на припадниците на заедниците кои зборуваат јазик различен од македонскиот јазик
5. развивање самодоверба и свест кај ученикот за сопствената индивидуалност и одговорност за своите постапки
6. воспитување за меѓусебна толеранција, соработка, почитување на различноста, основните човекови слободи и права
7. развивање свест кај учениците за припадност на Република Македонија и негување на сопствениот национален и културен идентитет
8. воспитување за општи културни и цивилизациски вредности кои произлегуваат од светските традиции
9. усвојување општи и применливи знаења кои овозможуваат самостојно креативно дејствување во општествената и природната околина и развивање способности за расудување и за изразување во уметноста и културните традиции
10. развивање на способности за истражување, експериментирање и решавање на проблеми
11. вклучување и водење грижа за развојот на учениците со посебни образовни потреби
12. развивање на надареноста на учениците во различни области и
13. унапредување на здравиот начин на живеење и воспитување за преземање одговорност за сопственото здравје и за заштита на животната средина

3.1. Закон за сметководството на буџетите и буџетските корисници

Со Законот за сметководство на буџетите и буџетските корисници (во кои спаѓа и образовниот сектор) се уредува водењето на сметководството, деловните книги, сметководствените документи и обработката на податоците, признавањето на приходите и расходите, проценувањето на билансните позиции, ревалоризацијата, финансиските извештаи, доставувањето и финансиските извештаи и други прашања во врска со сметководството на Буџетот на Република Македонија, буџетите на единиците на локалната самоуправа, буџетите и фондовите, корисниците и единките корисници на средства од буџетите, како и на другите правни лица за кои средствата за вршење на основната дејност претежно се обезбедуваат од буџетите.

Овој закон е особено значаен за директорите на основните училишта, кои што управуваат со буџетот, затоа што токму во овој закон се сите прописи за управување со сметководствените постапки.

Студија на случај бр.5 Закон за сметководство на буџети и буџетски корисници (Службен весник на Република Македонија“ број 61/2002).

Буџетски корисници се корисници од прва линија од областа на законодавната, извршната и судската власт, фондовите, корисниците на буџетите на општините и корисниците основани со закон, на кои им е доверено вршење на јавни овластувања.

Единки корисници се корисници од втора линија, кои се финансираат преку соодветниот буџетски корисник.

Буџетите и буџетските корисници се должни да водат сметководство, составуваат и поднесуваат финансиски извештај во согласност со овој закон и прифатените сметководствени принципи, сметководствено прифатената практика и сметководствени стандарди, со цел за точно, вистинито, сигурно, сеопфатно, благовремено, ажурно и поединечно искажување на билансните позиции, состојбата на средствата од буџетот и другите средства, обврските, изворите на средства, приходите и другите приливи и расходите и другите одливи и резултатите од работењето.

Обврската за обезбедување на податоци за состојбата на средствата во врска со имотот не се однесува на сметководството на Буџетот на Република Македонија и сметководството на буџетите на единиците на локалната самоуправа.

Сметководствените стандарди за буџетите и буџетските корисници кои се применуваат во Република Македонија се Меѓународните сметководствени стандарди за јавен сектор, кои се објавуваат во „Службен весник на Република Македонија“ од страна на министерот за финансии, доколку не се во спротивност со овој закон или друг пропис.

Буџетите, буџетските корисници и единките корисници се должни да водат одделно сметководство за средствата остварени во буџетот по други основи, и тоа за: приходите наплатени од органи;

- приходите наплатени од дополнителни активности на буџетските корисници;
- приходите од донации;
- приходите од кредити и

- други приходи.

Буџетите и буџетските корисници се должни во своето сметководство да обезбедат податоци поединечно по сите видови на приходи и други приливи, за расходите и другите одливи, како и за состојба на средствата, обврските и изворите на средствата.

Обврската за обезбедување на податоци за состојбата на средствата во врска со имотот не се однесува на сметководството на Буџетот на Република Македонија и сметководството на буџетите на единиците на локалната самоуправа.

Буџетите и буџетските корисници се должни да го водат сметководството по системот на двојно сметководство, а според распоредот на сметките од сметковниот план на буџетите и буџетските корисници.

Буџетот со кој ќе располага едно основно училиште треба да биде соодветно испланиран и со него да бидат покриени сите трошоци, вклучувајќи ги потребите на учениците кои треба да имаат услови за непрекинливо учење кое е од големо значење со оглед на податокот дека токму во основните училишта се стекнуваат потребните знаења и токму тука се вршат подготовките за понатамошното идно образование.

Од друга страна, директорите на училиштата треба да бидат доволно вешти и да знаат како да располагаат со буџетот од аспект на вработените наставници во основните училишта, тие треба навремено да ги исплаќаат сите вработени за ангажманот кој го имаат во процесот на имплементација на успешен систем на образование во кој учениците ќе се стекнат со знаења и вештини, а на истиот начин ќе придонесат за да се постигне квалитетно образование.

Референци:

1. Atkinson, Anthony. Lectures in Public-Economics. New York:McGrow Hill, 2000, p.33-36
2. Буџет на Република Македонија, Достапно на <http://www.finance.gov.mk/files/BUDZET-2014-FINALNA-VERZIJA-19-12-2013.pdf>, посетено на 10.11.2014
3. Георгиевски, Петре. Социологија на образованието. Скопје: Веда, 1999, стр.23-25
4. Жоглев, Златко. Социологија на образованието. Битола: Универзитет Св. Климент Охридски, Педагошки факултет, 2002, стр.57
5. Закон за сметководство на буџети и буџетски корисници, Службен весник на Република Македонија“ број 61/2002
6. Закон за основното образование, Сл.весник на РМ, бр.103/08
7. Закон,за буџети, член 2, Достапно на http://www.finance.gov.mk/files/ubprecisten_tekst_1.pdf , посетено на 16.11.2014
8. Мој банкар. Достапно на <http://www.moj-bankar.hr/Kazalo/B/Bud%C5%BEet>, посетено на 16.11.2014
9. Ласовска,Благица. Децентрализација на локалната самоуправа и местото и улогата на градоначалникот во организацијата и раководење со основните училишта, магистерски труд. Штип, 2014,стр. 25
10. Триаголник. Стратегија за развој на образованието во Општина Куманово за период (2011 - 2016 година). Куманово: Триаголник, 2010, стр. 7-8
11. Шемо, Емина. Еднакви образовни можности на Ромите во Скопје, магистерски труд. Скопје, 2013, стр. 2-3

II ОПШТА СОСТОЈБА НА ОБРАЗОВАНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Бариери во основното образование

Учениците во основното образование, претставуваат категорија на ученици која треба да биде финансирана комплетно, особено поради фактот дека основното образование е задолжително, а оттука и бесплатно. За разлика од студентите кои имаат трошоци за плаќање на стан, превоз и слично, учениците во основното образование живеат со своите родители и трошоците им се покриени, анализирано глобално. Од друг аспект, родителите сметаат дека државата не ги покрива доволно трошоците бидејќи тие имаат трошоци за дополнителна исхрана на детето ако тоа посетува целодневна настава, нова облека и слично.

Имено, родителите констатираат дека зад поимот бесплатно основно образование, се кријат дополнителни трошоци кои тие (не) можат да си ги дозволат. Многу често, децата се чувствуваат дискриминирани, ако нивните другарчиња имаат поубава облека, дополнителен школски прибор и можат да си дозволат храна покрај онаа која ја добиваат во училиштата.

Во двата случаи, се доаѓа до констатацијата дека образованието има своја цена, која се поврзува со буџетската распределба и претставува еден вид на образовна бариера, бидејќи ако не постојат доволно финансии, не може успешно да се одвива образовниот систем што пак води до незадоволство кај граѓаните.

Трошоците за образование се доста разновидни и во нив спаѓаат пред сè трошоците што ги прави државата како дел од трошоците на јавната потрошувачка, компаниите, трошоците на поединците и нивните семејства, опортунитетните трошоци

и сите други вложувања во образовниот систем на една земја. Тоа значи дека постојат три основни групи на трошоци:

- директни трошоци
- индивидуални трошоци и
- опортунитетни трошоци.

Директните трошоци на образованието се подразбираат како дел на јавната потрошувачка која преку буџетот ја обезбедува државата, за инвестиции и материјална поддршка на тековните активности на образовниот систем. Овие трошоци најчесто се искажуваат како дел од НД или БОП на државата, или пак како процент од вкупните буџетски средства на државата наменети за образованието (Vidovic, 2003:11-14).

НД - национален доход

БОП - бруто општествен производ

Истражувајќи ги директните трошоци за образованието, како процент од националниот доход на државата, кој претставува добар показател, сепак тој при компаративна анализа меѓу земјите, не ја дава правата слика за реалните инвестиции во образованието. Тоа произлегува од огромните разлики во висината на националниот доход меѓу земјите. За жал во нашата земја во последниве години сме сведоци на одвојување на се помал процент на финансиски средства од буџетот на Република Македонија кои се наменети за образованието.

Индивидуалните трошоци за образование се дел од вкупните трошоци за образование кои паѓаат на товар на семејството на ученикот, и по својата природа се директни трошоци. Во принцип во оваа група на трошоци влегуваат: храна, дополнителни учебници и други образовни помагала, понекогаш трошоците за превоз, облека, забава и друго.

Потребата младите луѓе да се самоактуелизираат, во последно време е се поголема, токму поради тоа, тие се и спремни да вложуваат средства за стекнување на знаење за да ги задоволат своите лични мотиви, па така уште од многу мали започнуваат да одат на курсеви за странски јазици, спортски активности. Во оваа насока, доколку би имале повеќе можности, во тој случај би можеле да очекуваме поквалитетен систем за стекнување на знаења и вештини во рамките на основните училишта.

Опортуитетни трошоци. Во образованието од особена важност се и еден друг вид на трошоци, кои по својата природа не се директни, туку индиректни. Тоа се опортуитетните трошоци, кои претставуваат реални трошоци, и ја изразуваат вредноста на пропуштената алтернатива заради одредена сегашна активност, инвестиција и слично.

Во светот на ретките ресурси луѓето постојно се соочени со можноста да избираат помеѓу алтернативните можности за употреба на ресурсите. Дали после завршувањето на основното образование, ресурсот време кој исто така е ограничен, ќе се употреби за средно образование, факултетско образование, што едновременно подразбира и инвестирање во индивидуален капитал во знаење, или пак за вработување во некоја фирма или за отварање на сопствен бизнис?

При сето ова едно е сигурно: доколку помеѓу различните алтернативи за употреба на ограничениот ресурс се одлучува за една, автоматски се испушта можноста за искористување на другите алтернативната употреба на ресурсот. Така се јавува опортуитетниот трошок, кој практично се сведува на изгубениот доход врзан за алтернативната употреба на ресурсите.

Бидејќи ресурсите имаат поголем број алтернативни употреби, опортуитетниот трошок секогаш се врзува за највисоко вреднуваната, односно најповолната или најдобрата алтернативна употреба на соодветниот ресурс.

2. Политики кои се превземаат со цел унапредување на моменталната состојба

Образовната политика на една земја е дел на пошироката општествена политика која ги обликува целите и задачите на воспитанието и образованието, како и системот на установи и институции со кои тие се реализираат во конкретните услови на едно конкретно општество. Клучен елемент на образовната политика во една држава претставуваат воспитанието и образованието, односно, организацијата и функционирањето на просветните установи, односно училиштата.

Поконкретно, образовната политика ја прецизира политиката на (Министерство за образование и наука, 2010:33):

- основање и финансирање на училишта
- начинот на управување нивната филозофија на воспитание
- наставните методи, планови програми
- дидактичките средства
- наставниот кадар
- учениците
- евалуацијата итн.

Во тој контекст, во Република Македонија во минатото и денес, се вршени и се вршат одредени реформски доградувања на системот на воспитанието и образованието, а со цел, создавање на едно модерно, функционално, мобилно и

современо образование, поготово во сегашни услови, што е и есенцијален и фундаментален постулат за успешен "инпут" во семејството на развиените и високоразвиените европски и светски едукативни системи.

Воспитно-образовниот систем на Република Македонија до 1991 година, се развиваше во заедницата на СФРЈ и оттука стратегиите во промените ги носат заедничките обележја карактеристични за тлото на поранешна Југославија. Од осамостојувањето на Република Македонија, од 1991 година до денес, изработени се четири стратегии кои се однесуваат на развојот, иновирањето и трансформирањето на системот на воспитание и образование во нашата земја (Министерство за образование и наука,2010:39).

Студија на случај бр.6 Национална програма за развој на образованието (Министерство за образование,2010)

Националната програма за развој на образованието се труди да ја оствари зацртаната мисија со помош на утврдена долгорочна ориентираност и ефикасни интервенции во следниве стратешки (клучни) области:

1. Образование за сите

- развој на образовни можности за сите
- децентрализација во образованието
- финансирање
- подигање на образовното ниво на населението
- зголемување на задолжителното образование

2. Унапредување на интелектуалниот раст и учењето

- зајакнување на интелектуалниот раст
- промоција на ефективна воспитно-образовна установа
- унапредување на наставата и учењето
- професионално усовршување на раководниот и наставниот кадар
- обезбедување контрола на квалитетот
- поврзување на формалното, неформалното и информалното образование
- промоција на доживотно учење
- образование на возрасни

3. Зголемување на можноста за партиципација

- активно граѓанство и политичка социјализација
- создавање на услови за доброволни активности
- спречување на ексклузијата

4. Зголемување на конкуритивноста на македонското општество

- зајакнување на истражувањата и иновациониот систем
- поврзување на образованието со пазарот на трудот
- развој на информациско општество

5. Унапредување на меѓународната соработка

- демократско и одржливо образование
- јакнење на високото образование

- промоција на културниот идентитет

- интеграција во Европската Унија

- зајакнување на регионалната и европската соработка

6. Зајакнување на капацитетите на Министерството за образование и наука

- зајакнување на капацитетите и управување со промените

- рекомпонирање на централните образовни институции.

Од студијата на случај бр. 6 се доаѓа до податокот дека Националната програма резултира со образовна архитектура базирана на вредности соодветни на главните развојни правци карактеристични за современиот свет, и е доволно моќна да придонесе за задоволување на важните и ургентните потреби на општеството, без притоа да се маргинализира обврската за зачувување на националната култура и традиција, а се тоа во полза на намалување на трошоците, а истовремено и задоволување на потребите на учениците во основните училишта.

Односот кон воспитанието и образованието, е однос кон сопствениот развој. Пред нашата наука се уште стојат сериозни задачи, пред се да се конституира таков воспитно-образовен систем кој ќе одговара на нашиот општествен и културен идентитет и ќе ги задоволува современите потреби како на општеството така и на човекот.

Реформирањето и иновирањето на нашето образование, проектирањето на неговиот развој, моделирањето и постепеното изградување на современ концепт за квалитетно образование за сите, бара огромен интелектуален, стручен и научен напор, трпеливост и упорност. Тоа претпоставува ангажирање на сите кадри во земјата кои од свој аспект можат да помогнат.

Тоа не е работа само на една институција (Завод или Министерство) ниту само на луѓето од образованието. Во проектирањето на идниот развој на образованието мора да се најде место и за стопанствениците, родителите на учениците, но и за научните установи од сродните области.

Ако се направи анализа на сегашните начини на обезбедување на средства за плаќање на образовните услуги во земјите со развиени пазарни стопанства, ќе се дојде до следниве сознанија (Ристеска, 2006:13-14):

- Преку државните буџети се финансира инфраструктурата која има пресудно значење за квалитетот на кадрите што се едуцираат, и тоа: инфраструктура за примарниот и фундаменталниот дел на воспитно-образовниот процес, талентираните и кадрите за кои е заинтересирана државата. Овој дел зазема најголемо структурно учество и има третман на трошок на репродукцијата неопходен за нејзино непречено одвивање и унапредување.

Овој дел, различно учествува во различни држави, така на пример во САД, во 1992 година, од федералниот буџет за образование и истражувачка работа биле издвоени 7,1% од националниот доход од кои 3% биле наменети за високото образование. Во Р.Македонија во 2003, година високото образование учествува само со 0,47% во националниот доход.

- Вториот дел на средствата за покривање на образовните услуги ги обезбедуваат претпријатијата, политичките партии и разните фондации врз основа на нарачки, и тие понатаму имаат апликативни цели. Овој дел на средства според сегашните сознанија се движи помеѓу 5 и 15% од вкупно потребните средства за образовни услуги.

- Третиот извор на средства се оние обезбедени преку научно-истражувачки проекти кои во основа ги финансираат владите и владините институции и тие просечно учествуваат со околу 20% во вкупниот обем на средства потребни за образовни услуги.

- Следниот извор се партиципациите кои, исто така, се прифатени но како дополнителен извор и тие учествуваат со околу 5-10% од вкупните средства потребни за покривање на образовните услуги.
- Постојат и други институции кои се целосно прифатени и работат на пазарни услови и кај нив вкупните трошоци ги поднесуваат кандидатите. Тоа во основа се елитни приватни колеџи и универзитети, кои структурно, занемарувачки, учествуваат во воспитно-образовните системи.

Нашата држава мора да се определи за таков модел на истражувачки, образовен и едукативен систем каков што се применува во светот и кој ќе гарантира стабилен систем, надвор од дневната политика, автономен универзитет и други елитни образовни институции по примерот на развиениот современ свет.

Во последно време во нашата јавност владее мислење дека во нашата држава има предимензиониран систем на образование, дека многу се издвојува за образованието, многу се студира и слично. За жал, состојбата е обратна и тоа ќе го илустрираме преку неколку показатели (Ристеска, 2006:13-16):

- Имено, во Јапонија работат над 910.000 истражувачи со полно работно време, во САД таа бројка изнесува 950.000, во Германија 426.446 истражувачи, додека во Македонија по сите основи постојат околу 4.500 истражувачи.
- Нивната разместеност е различна од онаа во развиените држави. Имено на факултетите и институциите се сконцентрирани 86,7% а само 13,3% се вработени во истражувачките единици на претпријатијата и другите институти. Во САД само 15,9% од истражувачите се на универзитетите, во Јапонија 31,9% а во Германија 19%, додека останатот дел е ангажиран во истражувачко-развојните центри на стопанството.
- Нешто слично се случува и кај издвојувањето средства од националниот доход кои се наменети за науката. Всушност, податоците се слични за извојувањата за наука,

и тие во светот изнесуваат околу 3% од националниот доход на земјите, додека кај нас овој износ изнесува помалку од 0,3%.

Со превземањето на горенаведените активности, се доаѓа до податокот дека кога денес се зборува за местото и улогата на образовниот и едукативниот систем во новиот економски амбиент, неминовно се наметнува и потребата од утврдување стандарди во образованието на кои ќе подлежат сите институции кои се занимаваат со оваа дејност, а кои ќе бидат во согласност со барањата на пазарот на работна сила и на пошироката заедница.

Како резултат на тие стандарди ќе се утврди и цената на образовните услуги што ги нуди секоја образовна и едукативна институција, која државата ќе ја прифати како нужност и трошок во општествената репродукција, бидејќи кадрите како своевиден производ, понатаму директно учествуваат во создавањето на општествени вредности.

Во пазарните услови на работа и организациите и институциите кои се занимаваат со научно-истражувачка, воспитно-образовна и едукативна дејност ќе мора да се однесуваат според пазарните законитости и пазарната логика. Тоа подразбира секоја институција, врз база на утврдените образовни стандарди, да утврди и цена на своите истражувачки, едукативни или образовни услуги.

Со своите образовни услуги, со гаранциите за квалитетот на образовните услуги и со утврдената цена, институциите се јавуваат на пазарот каде побарувачката на образовни услуги ја врши валоризацијата на нивните услуги.

Така, институциите кои имаат висок рејтинг на кадрите што ги произведуваат, секогаш имаат добра пазарна валоризација на нивните образовни услуги. Па според тоа, оние кои се просечни или подпросечни, поминуваат секогаш полошо на пазарот на образовните услуги, бидејќи побарувачката за нивните услуги е мала, па според тоа ќе биде и помала цената на нивните услуги, а буџетот ќе може поедноставно да се распоредува на ниво на основно образование, што е од особен интерес на овој труд.

Референци:

1. Vidovic, Vizek. Psihologija Obrazovanja. Zagrev: IEP- VERN, 2003, str.11-14
2. Министерство за образование и наука. Прирачник за спречување и заштита од дискриминација во воспитно-образовниот систем во Република Македонија. Скопје: ДООЕЛ Генекс-Кочани, 2010, стр.33
3. Министерство за образование. Национална програма за развој на образованието , 2010, Достапно на http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/mak-strategija-mk.pdf , посетено на 18.11.2014
4. Ристеска, Донче. Основи и мерила за утврдување на образовни цени, семинарски истражувачки труд. Скопје, 2006, стр. 13-16

III УТВРДУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ОД КВАЛИФИКУВАНОСТ И ПРОФЕСИОНАЛНОСТ НА ДИРЕКТОРИТЕ НА ОСНОВНИТЕ УЧИЛИШТА

1. Образовни менаџерски политики

Образованието е процес на промена на личноста во посакуваната насока со усвојување на различни содржини во зависност од возраста и потребите на поединци. Образованието вклучува и воспитни, покрај образовните содржини. Најзначајна образовна институција од образовно-воспитен карактер е училиштето. Со развиток на системот за стратегиско менаџирање образованието станува глобален процес каде е тешко да се насочува само во саканиот правец на одредена социјална заедница.

Образованието има важна функција во секое општество. Поради важноста на образованието секоја влада сака да ја дефинира својата концепција и содржина, за секој поединец да ги прифати вредноста и нормите на системот. Поради тоа државата обезбедува финансирање на образованието. Покрај тоа, во однос на содржината, се обиде да утврди на образованието на социјалните норми и вредности и да се изгради свест за припадност кон својата заедница, општествена група, религија (Ацески,1995:22).

За време на основното образование се развиваат чувства за сопствената култура, почитување на принципите и солидарноста . Во процесот на школување се обликува свеста и гледиштето на поединецот, кога станува збор за процеси во општеството и системот на власта. Сите образовни системи се на основа на познавање на историјата и историјата на општеството.

Институционализацијата на образованието и покрај тоа што врз основа на усвојување на збир од правила и социјални вредности, се огледува и во знаења и

вештини кои поединецот ги совладува во процесот на обуката. Преку силен образовен систем се менува структурата на општеството, на семејството и професијата.

По Талкот Парсонс училиштето е мост меѓу семејствата и општеството како целина. Училиштето го подготвува детето за неговата улога. Образованието е всушност израз на социјалниот систем. Тоа денес значи еднакви шанси кои отвараат можност за менување на положбата кај некои поединци кои ја стекнале со раѓање или наследство. Тоа е многу важно за социјален престиж, власт и моќ. Стекнатите знаење и образовните вештини се многу применливи и корисни во практичниот живот. Иако лицата се стекнуваат со знаењата индивидуално тоа е богатство на сите луѓе во општеството (Giddens, 2007:22).

Глобалната проекција за развојот и иновирањето на системот на воспитанието и образованието во Република Македонија, претставува прв обид за реформирање и трансформирање на системот на воспитанието и образованието во нашата земја, во новите реформски услови и процеси.

Во текот на нејзиното подготвување биле користени материјали од Педагошкиот завод, Министерството за образование и физичка култура и Републичкиот завод за статистика. Исто така биле консултирани и поголем број воспитно-образовни установи и поединци од сите видови степени на воспитание и образование.

Значи, предлог-проектијата за развој на системот на воспитанието и образованието во Р. Македонија се залага за иновирање и трансформирање на воспитно-образовниот систем во сите негови сегменти, почнувајќи од:

- предучилишното воспитание (наставен кадар, бројот на децата и групите, вклучување на децата со потешкотии во развојот, поврзување на предучилишното воспитание и образование со одделенската настава и др.)

- основното воспитание и образование (програмска структурираност и организираност на работата, воведување на нови наставни планови и програми, вклучување на децата со пречки во психофизичкиот развој, основно образование за возрасни, модернизирање на училиштата и др.)
- средното образование (професионално насочување и образование на учениците, поврзаност со високото образование, модернизација, демократизација, создавање можности за отварање приватни училишта итн.)
- високото образование (автономен и отворен универзитет, обезбедување на соодветна научна литература, користење на опремата, доопремување, промени во внатрешната структура, финансирање и слично)
- образованието на возрасните (формално и неформално образование, оспособување на андрагошки кадри, стекнување на професионално искуство, квалификации, доквалификации и слично)
- работа со децата попречени во психофизичкиот развој и нивно вклучување во редовниот процес на воспитание и образование
- работа со надарени и талентирани деца, младинци и студенти.

Со цел за поуспешна реализација на оваа проекција се и заложбите за:

1. подобрување на материјално-финансиската база на сите сегменти на образованието
2. управувањето и организацијата
3. подобрување на квалитетот на образованието
4. оспособување и усовршување на кадровски потенцијал
5. подобрување на ученичко-студентскиот стандард итн.

Проекцијата посебно се залага за повеќето ставови презентирани во неа, да најдат свое место во законската и правната регулатива, притоа поаѓајќи од уставните определби за продолжување на нашите образовни и културно-историски традиции, како и се она што е одлика на нашиот национален и културен индивидуалитет и интегритет.

Студија на случај бр.7 Стратегија за развој на предучилишното и основното образование и воспитание во Република Македонија (Министерство за труд и социјална политика,2005).

Оваа стратегија беше составена од два дела. Првиот дел се однесуваше на предучилишното воспитание и образование, како и можните насоки и решенија што треба да се направат за негова поуспешна реализација, додека вториот дел го опфаќа основното воспитание и образование како и можните насоки и решенија кои треба да следат во идниот период.

Првиот дел , поточно предучилишното воспитание и образование ги опфаќа:

1. Историската основа на предучилишното воспитание и образование
2. Установите во кои тоа се обавува
3. Опфатот на деца во предучилишните установи
4. Структура и организација
5. Програмите и моделите на воспитно-образовна работа
6. Поврзаноста на предучилишното со основното воспитание и образование
7. Клучните подрачја за интервенција

Според оваа стратегија, промените во предучилишното воспитание и образование пред се треба да се насочат кон:

- развој на образовни можности за сите кои живеат на територијата на РМ
- подобрување на условите и инфраструктурата во руралните средини
- зголемување на опфатот на деца во помалку развиените подрачја
- еднакви можности и достапност на воспитание и образование на

децата со посебни потреби

- зголемување на задолжителното образование (од 8 на 9 години)
- децентрализација во предучилишното воспитание и образование
- изработка на заеднички, интегриран курикулум кој ќе биде флексибилен
- измени во иницијалната подготовка на идните воспитувачи итн.

Вториот дел од оваа стратегија се однесува на основното воспитание и образование. Во овој дел се опфатени:

1. Историската основа на основното воспитание и образование
2. Организацијата и структурата
3. Целите и задачите на основното воспитание и образование
4. Воспитно-образовниот процес
5. Наставен кадар
6. Надзор над работата во основното училиште
7. Основно образование на возрасни

8. Управување и раководење со основно училиште

Според оваа стратегија, во однос на основното воспитание и образование, промени треба да се направат во:

- наставните планови и програми, воведување на нови
- воведување на описно оценување во I и IV одделение
- да се воведат оценување на работата на наставниците
- да се подобри квалификационата структура на наставниот кадар
- да се обезбеди издавање на разновидна стручна литература
- утврдување на стандарди за основно образование
- интерен и екстерен стручен надзор
- рехабилитација на институциите за основно образование на возрасни
- воведување на далечинско образование
- децентрализација на системот на управување и раководење
- постоење и функционирање на информативен систем итн.

Во оваа студија, за овој магистерски труд е особено значаен делот за основното образование, при што може да се констатира дека бројни се полињата од образовно-воспитниот систем кои што треба да подлежат на промени. Понатаму, голем број на промени зад себе имаат финансиска потреба, поради што повторно се согледува потребата од правилно распределување на буџетот со кој располага финансиската институција, т.е училиштето.

Студија на случај бр.8 Стратегија за развој на образованието 2001-2010 (Влада на РМ,1999).

Во ноември 1999 година, врз основа на одлука на владата на Р. М. од 14.11.1999 год. Министерот за образование и физичка култура Ненад Новковски на 24.12. 1999 год. потпиша договор за соработка, во изработка на документ за стратегија на образованието, со претставник од Светската банка и Амбасадорот на Кралството Холандија во Р. Македонија.

Беше формирана екипа за изработка на документот и беше договорена соработка со консултантски тим со меѓународно искуство. Оваа стратегија е составена од два дела, во кои (во првиот) се разгледува глобалниот амбиент во кој се наоѓа нашата земја, додека во вториот дел се предвидени активности за развојот на нашето воспитание и образование.

Коментирајќи ја студијата на случај бр. 8 неопходно е да се напомене дека во првиот дел на оваа Стратегија се зема во предвид состојбата и глобалниот амбиент во кој се наоѓа Република Македонија во тој период. Состојбата не е опишана како задоволителна, затоа што истражувањата покажуваат дека образованието во Република Македонија има:

- потреба од висок квалитет во образованието
- закана од сиромаштија
- неповолна инфраструктура
- недоволна вклученост на одредени групи во средното образование

- нестандардизиран премин од средно кон високо образование
- застарен фонд на наставна опрема
- недовршена програма за граѓанско образование
- неразвиена конкуренција во издаваштвото на учебници
- европска интеграција и мултилингвизам
- отсуство на стручни институции за перманентно образование
- институционално зајакнување на Министерството за образование и наука

Присутна е исто така матрица на приоритетните активности со кои се предвидува подобрување на состојбите разгледани во претходниот дел. Матрицата е составена од неколку колони во кои се опфатени: предметот на активноста, тврдењата за актуелната состојба како и целта што треба да биде остварена со предвидените активности. Покрај тоа дадени се и роковите за реализација на зацртаните активности.

Се очекува дел од средствата да бидат обезбедени од редовниот Буџет, дел од вонредни програми што се резултат на продажба на претпријатија во државна сопственост и дел од донации. Матрицата на приоритетни активности за развој на воспитанието и образованието за периодот 2001-2010 година, опфаќа:

- обновување на училиштата во руралните подрачја
- изградба на нови згради за средни училишта
- воведување матура во средно образование
- опремување на средните училишта со компјутери
- опремување на основните училишта со компјутери
- изградба на нов објект на Министерството за образование и наука

- изградба на средно училиште лоцирано во место со голема концентрација на Ромска популација
- воспоставување на систем за образование на возрасни
- формирање Институт за нови методики на настава
- поврзвање на средните училишта со компјутерска мрежа
- поврзување на големите основни училишта со компјутерска мрежа
- изградба на 4 нови згради на факултети итн.

Овие развојни активности со себе повлекуваат и одредени дополнителни оптоварувања од редовниот буџет од година во година. Во планот за спроведување на програмата јасно е истакнато дека за реализација на предвидените активности ќе бидат потребни 16.300.000 евра, од кои 4.300.000 евра треба да се обезбедат од Буџетот на Република Македонија.

Приоритетните цели произлегуваат, пред се од потребата за обновување на образовната инфраструктура, цивилизациското доближување до Европската унија, стекнување на претприемачки дух како и подигање на просечното образовно ниво на населението. За жал, многу малку се зема во предвид самиот процес на воспитание и образование (цели, задачи, наставни средства, наставен план и програма, методи, содржина, активности итн.). Високото образование најмалку е засегнато со овој документ.

Прашањата за образование на наставниците, нивно стручно усовршување, утврдување на стандарди за иницијални знаења, способности и умеања за извршување на наставничката професија, потоа прашањата за пораст на платите на наставниот кадар и поголемите издвојувања од бруто домашниот производ за образованието, како и некои други слични прашања, иако се многу значајни, не се инкорпорирани во вој документ.

Менаџментот во образованието е од големо значење. Особено кога се менаџира со финансиите, што со себе понесува и потреба од професионалност и одговорност.

Образовните институции треба да имаат во предвид неколку аспекти (ОБСЕ,2006:33-39):

Етика и интегритет - Раководителите и вработените имаат соодветно ниво на личен и професионален интегритет (чувства на дигнитет, праведност и совесност, кои го насочуваат човековото однесување кон искреност, чесност и исправност) и се свесни за значењето на активностите кои ги извршуваат.

Раководителот на субјектот, преку своите одлуки и личен пример ги поддржува и промовира етичките вредности и личниот и професионалниот интегритет на вработените, меѓутоа потребно е донесување на официјален кодекс на однесување, со кој треба да се воспостави еднообразност на етичките вредности за сите вработени.

Функции, цели и задачи - Вработените воглавно се запознаени со целите кои ги поставува раководителот на субјектот и придонесуваат за нивно остварување, но за секој вработен во организацијата потребно е целосно и точно дефинирање на неговата улога преку воспоставените описи на работните места. Задачите се даваат и резултатите се соопштуваат само преку извештај на релација раководител - вработен - раководител (претпоставен - подреден - претпоставен).

Се наметнува потребата субјектот да ги утврди осетливите задачи (задачи при чие извршување вработените може да бидат под влијание на некои сложени состојби кои може да влијаат негативно на финансиското управување) кои преку пишани процедури треба да бидат воспоставени дополнителни мерки.

Компетентност, извршување- Субјектот треба да преземе мерки до вработените редовно да бидат доставувани документите кои ги содржат целите

(стратешкиот план и неговите измени и дополнувања). Во описите на работните места потребно е да бидат содржани задачи и очекуваните резултати, а на редовна основа потребно е вработените да бидат известувани за обврските кои произлегуваат од регулативата.

Потребно е допрецизирање на интерните акти до кои имаат пристап сите вработени. Описите на работните места треба редовно да се ажурираат, со препорака за целосно вклучување на раководителите на сите нивоа.

Вработените во субјектот треба да располагаат со вештини, стручност, соодветни карактеристики и неопходни средства кои придонесуваат за остварување на целите на организацијата. Исто така, треба да се почитува законската обврска вработувањата во субјектите од јавниот сектор да се реализираат со оглас.

Се наметнува потребата раководството во субјектот да воспостави процедури за оценување на потребите и барањата на организацијата кои обезбедуваат преземање оправдани одлуки во врска со организационата структура, надзорот, распределбата на задачите и реорганизацијата.

Раководството треба да ангажира надворешни ресурси за потребите кои не можат да се обезбедат со ресурсите во организацијата. Се наметнува потребата обуките на вработените да се насочат повеќе кон оние вештини кои го подобруваат поединечното извршување и кон способностите за заедничко донесување на одлуки и групно учење.

Плановите за обуки треба да обезбедат раководителите и вработените да имаат такво знаење, способности и искуство кои треба да обезбедат ефикасно и ефективно извршување на задачите. Со цел дадените задачи да се соодветни на компетентноста на вработените, потребно е: за секое работно место да бидат утврдени не само нивото и видот на образование туку и потребните дополнителни вештини.

Потребно е развивање на внатрешен капацитет за обуки усогласен со формите на обуки надвор од субјектот и дефинирање на политика за обука и мобилност со цел зголемување на искуството на вработените.

Чувствителни позиции - Во субјектот треба да бидат утврдени: листа на чувствителни работни места, листа на вработени со кои се пополнети овие работни места, време за кое вработениот е распореден на вакво работно место и план со кој се обезбедува ротација на вработените на чувствителните работни места, така што еден вработен не може да биде на тоа работно место повеќе од 5 години.

Делегирање - Кај вработените во субјектот треба да постои свесност дека високо централизираното донесување на сите видови одлуки го отежнува работењето во организацијата, за што е потребно раководителот на субјектот во писмена форма да изврши делегирање на овластувања и одговорностите на раководителите во субјектот.

Потребно е да се преземат дополнителни напори раководителот на субјектот наместо главен извршител на активностите да стане главен контролор на работењето на администрацијата кој ги утврдува главните цели и одобрува проектите, а потоа бара отчетност од вработените за успешноста при нивната реализација.

Делегирањето треба да биде извршено по претходно извршена проценка на важноста на одлуките и ризиците поврзани со нив. Вработениот на кој треба да му биде делегирано овластување треба да го има потребното знаење, искуство и неопходна способност за негово извршување и тој со потпис да ја потврди преземената одговорност.

Потребно е да се воведат систем за подделегирање по претходна согласност од раководителот на субјектот и да се воспостави систем кој треба да обезбеди делегирањето на одговорности да не го ослободува од одговорност давателот на овластувањето..

Организациона структура - Раководителот на субјектот треба да дефинира и одобри организациона структура, согласно регулативата за организација и функционирање на субјектите од јавниот сектор. Пополнетоста на организационата структура со раководители и извршители треба да биде утврдено во посебен преглед на вработени.

Компетентностите, одговорностите, задачите и обврските за известување треба прецизно да бидат дефинирани за секоја структурна компонента и во писмена форма да бидат пренесени до сите вработени.

Вработените треба да бидат компетентни, односно да имаат капацитет за донесување одлуки во рамки на утврдените ограничување, со цел да се реализираат активностите поврзани со работното место. Исто така, треба да бидат одговорни во извршувањето на задачите во рамки на определена компетентност.

Секој вработен има обврска да известува заради информирање за остварувањето на задачите. Компетентноста, одговорноста, задачата и обврската за известување треба да се поврзат со работното место и тие мора да бидат јасни, кохерентни и дефинирани во писмена форма.

Менаџерските политики во најголема мера ги засегаат директорите на училиштата како највисоко поставени во хиерархијата на училишната организација. Затоа, во продолжение на магистерскиот труд, се анализираат процедурите за избор на директори на училиштата, а потоа потребата од професионално раководење на наставниците со финансиите. Исто така, акцентот се поставува и на ефикасноста на инвестициите во образованието.

1.1. Избор на директори на училишта

Изборот на директори во основните училишта се основа на Законот за основно образование. Во оваа насока, орган на раководење во основното училиште е директорот. Понатаму, директорот е одговорен за законитоста во работата и за материјално-финансиското работење на училиштето.

За директор на основно училиште може да се избирани лице кое има најмалку високо образование и кое ги исполнува условите за наставник или стручен соработник во основно училиште и ако има најмалку пет години работно искуство во воспитно-образовната работа, положен испит за директор. По исклучок, доколку нема пријавено кандидат со положен испит за директор, за директор може да биде избрано и лице кое не положило испит за директор, но е должно истиот да го положи во рок од една година од денот на изборот за директор. Мандатот на директорот трае четири години, со можност за уште еден мандат (Закон за основно образование, член 128).

Студија на случај бр.9 Избор на директори во основни училишта (Закон за основно образование)

Оспособување на кандидати за директори на основните училишта и полагањето на испитот по успешно завршената обука го врши Државниот испитен центар, согласно со закон.

Програмата за подготвување и полагање испит за директори и начинот на спроведувањето на испитот ги пропишува министерот на предлог на Државниот испитен центар.

На кандидатот кој го положил испитот за директор му се издава уверение. Формата и содржината на уверението за положен испит за директор на основно училиште ги пропишува министерот.

Директорот ги врши следниве работи:

- го застапува и претставува училиштето и е одговорен за законито работење,
- ја организира, планира и ја води работата на основното училиште,
- подготвува програма за развој на училиштето,
- подготвува предлог на годишна програма за работа, - е одговорен за реализација на годишната програма за работа,
- е одговорен за остварување на правата и обврските на учениците,
- врши избор на наставници, стручни соработници и воспитувачи и друг административно-технички кадар согласно со закон и актите на училиштето,
- врши распоредување на наставници, стручни соработници и воспитувачи и друг административно-технички кадар,
- одлучува за престанок на работен однос на наставници, стручни соработници и воспитувачи и друг административно-технички кадар согласно со закон и колективен договор,
- поттикнува стручно оспособување и усовршување на наставниците, стручните соработници и воспитувачи,
- организира менторство за наставниците-приправници, стручните соработници-приправници, воспитувачи-приправници, присуствува на часови во наставата и ја следи работата на наставниците, стручните соработници и воспитувачи и ги советува,
- ја следи работата на училишниот педагог, психолог и другите стручни работници,
- се грижи за соработката со родителите,
- ги известува родителите за работата на училиштето и за измени на правата и обврските на учениците,
- одлучува за воспитните мерки,
- ја поттикнува и следи работата на заедницата на учениците,
- обезбедува извршување на одлуките на училишниот одбор,

- ја донесува систематизацијата на работните места на училиштето,
 - одлучува за склучување договори за работните односи,
 - покренува постапка за дисциплинската одговорност на наставниците, стручните соработници и воспитувачи,
 - се грижи за соработката на училиштето со здравствената установа во општината
- и
- врши други работи согласно со закон и статутот на училиштето.

Во основното училиште може да се именува помошник на директорот за вршење на раководни и педагошки работи. За помошник на директорот може да се именува лице кое ги исполнува условите за наставник, односно стручен работник на основното училиште и има три години работно искуство во областа на образованието и е од редот на вработените во училиштето.

Помошникот на директорот го именува и разрешува директорот по предлог на училишниот одбор. Помошникот на директорот ги врши работите за кои писмено го овластил директорот и го заменува во негова отсутност. Ако во училиштето нема помошник на директорот, директорот за извршување на одделни задачи од својата надлежност и за замена во времето на отсутност, може да овласти наставник или стручен соработник од основното училиште кој ќе го заменува.

Директорот на општинско основно училиште го избира и разрешува градоначалникот по предлог на училишниот одбор на основното училиште. Директорот на државно основно училиште го избира и разрешува министерот по предлог на училишниот одбор на основното училиште.

Градоначалникот, односно министерот три месеца пред истекот на мандатот на постојниот директор донесува одлука училишниот одбор на училиштето да објави јавен оглас за избор на директор. Во јавниот оглас на јавните гласила се утврдуваат условите кои треба да ги исполнува кандидатот за директор, потребната документација, времето на траење на јавниот оглас и рокот во кој ќе се изврши изборот.

Пријавените кандидати ги доставуваат потребните документи до училишниот

одбор на училиштето. Кандидатите кон пријавата мораат да приложат програма за работа за период од четири години. На кандидатите кои не ги исполнуваат условите предвидени во јавниот оглас им се враќаат документите со образложение во рок од три дена од денот на разгледувањето на истите.

Училишниот одбор може да побара дополнителни документи од кандидатите кои ги исполнуваат условите согласно со одредбите во статутот на училиштето. Училишниот одбор и претставникот од Бирото вршат интервју со кандидатите кои ги исполнуваат условите.

Училишниот одбор на општинското основно училиште, во рок од седум дена од извршениот разговор со кандидатите, на градоначалникот на општината му предлага два кандидата за избор на директор, доколку на јавниот оглас се пријавиле повеќе кандидати.

Училишниот одбор на државното основно училиште, во рок од седум дена од извршениот разговор со кандидатите, на министерот му предлага два кандидата за избор на директор, доколку на јавниот оглас се пријавиле повеќе кандидати.

Градоначалникот, односно министерот во рок од десет дена од денот на добивањето на предлогот избира еден кандидат за директор за основно училиште.

Кандидатите кои не се избрани во рок од осум дена од денот на приемот на одлуката, имаат право на жалба во однос на спроведувањето на постапката за избор на директор до Второстепената комисија на Владата на Република Македонија надлежна за решавање на прашања од областа на работните односи.

На директорот на основното училиште му престанува мандатот, ако:

- тоа сам го побара,
- трајно ја загуби способноста за вршење на должноста директор и
- ги исполни условите за старосна пензија.

Директорот на основното училиште се разрешува пред истекот на мандатот, ако:

- направи повреда на одредбите на законите или други прописи и акти, утврдени од Државниот просветен инспекторат,

- не ја остварува програмата за работа и не се реализираат плановите и програмите за воспитно-образовната работа,
- по негова вина е нанесена штета на учениците, на нивните родители или на училиштето,
- дозволи организирање на дејности и активности што се во спротивност со наставниот план и програмите,
- дозволи испраќање на средства кои не се утврдени во годишниот финансиски план на училиштето.

Се доаѓа до заклучокот дека постојат специфични критериуми кои директорите треба да ги поседуваат за да ја добијат работната позиција, но анализирано од друг аспект исто така, неопходно е откако ќе ја добијат оваа позиција, да знаат како да ја оправдаат и успешно да размислуваат за образовните стратегии кои би можеле да ги применат во насока на зголемување на продуктивноста на образовната институција (основното училиште).

1.2. Кандидати и финансии

Организацијата на основните училишта од аспект на финансиското работење е клучниот услов за постигнување на успех на учениците. За финансиската ситуација во основните училишта е карактеристичен висок степен на централизација на управувањето, т.е. голем број и тоа најзначајните финансиски одлуки да се донесуваат од страна на директорот на училиштето. Такви се одлуките за ангажирањето на капитал (средства) од разни извори, одлуките за вложувањето на капиталот во различни намени, распределбата на финансискиот резултат и други.

Финансиските одлуки со помало значење, како и извршувањето на работите од доменот на деловното финансирање, зависно од големината на училиштето, сложеноста на училишната проблематика и расположливите кадри, се доверуваат за извршување на една или повеќе организациони училишни единици, специјализирани за извршување на определени работи.

Општо очекување на јавноста е дека кандидатите кои во иднина ќе бидат надлежни за вршење на работите и услуги од образовен интерес средствата да ги користат економично, ефикасно и ефективно и да бидат одговорни и отчетни за извршување на доверените задачи во согласност со закон и соодветните стандарди.

Една од општите цели на државната политика се однесува на давањето образовни услуги кои се прифатливи и квалитетни за корисниците, ориентирани спрема корисниците и насочени кон резултатите (учениците и родителите на учениците). Поради тоа потребно е да се усвои системски пристап за мерење на ефикасноста, што може да вклучи соработка со други институции во образовниот сектор, со цел ефективно и ефикасно извршување на програмите и проектите од образовен интерес и подобрување на управувањето со буџетските средства.

За да може оваа одговорност да се спроведе во пракса, субјектите треба да воспостават и одржуваат соодветни решенија и начин за управување со средствата од буџетот кои им се ставени на располагање.

Во училиштата, индивидуите кои имаат работни позиции во рамките на училиштето, се разликуваат според начинот на кој ги извршуваат работните задачи и токму таа разноликост овозможува училишните институции да се разликуваат едни од други во поглед на успешноста.

Студија на случај бр.10 Работни активности на директорот во основните училишта кои директно влијаат врз финансиите (ОБСЕ,2006:18).

Директорот на училиштето е раководен орган во основното училиште и во државното средно училиште и тој/таа е одговорен/а за правната усогласеност, финансиското работење и за обезбедувањето образовни материјали за училиштето.

Директорот на училиштето ги организира и раководи со образовните активности, донесува решенија, го претставува училиштето пред трети страни и е одговорен за законската усогласеност на работењето на училиштето.

Директорот на училиштето:

- Предлага годишна програма за работа и презема мерки за нејзина реализација;
- Ги спроведува одлуките на Училишниот одбор;
- Ги избира наставниците и стручните соработници, како и другиот административно-технички кадар;
- Донесува решенија во врска со ангажирањето на наставниците, стручните соработници и на преостанатиот административно-технички кадар;
- Донесува решенија во врска со престанокот на работниот однос на наставниците и на стручните соработници;
- Поднесува извештаи за постигнувањата на училиштето и за постигнатите резултати во образовната дејност во училиштето до Бирото за развој на образованието;
- Поднесува извештаи за реализацијата на годишната програма до Министерството и до општината.

Според тоа, директорот на училиштето е еден од најважните фактори кој гарантира дека децата се обрзуваат. Тој/таа игра важна улога во управувањето со

училиштето и во обезбедувањето менторство на наставниците, со примена на нови вештини во работата со учениците.

Основниот предизвик на основните училишта во Република Македонија е пронаоѓањето на соодветен кадар, односно приспособливи вработени кои понатаму би ги развивале предизвиците на училиштето, а тука акцентот се поставува на успешноста на изборот на директор на основно училиште, на кој му се дава одговорноста да управува со финансиите на тоа училиште.

Директорите во основните училишта треба да понудат многу за да бидат почитувани и да го свртат интересот на вработените кон нив. Тие треба да бидат:

- креативци, кои ќе понудат оригинални начини;
- флексибилни и да не покажуваат склоност кон авторитет, што би значело дека умеат да формираат слика за себе;
- одлуките да ги донесуваат врз база на собрани податоци и нивна анализа, што би значело дека поседуваат склоност кон размислување, а не кон импулсивност;
- да бидат оригинални во размислувањата, сигурни и да имаат самодоверба;
- да бидат самомотивирани и со голема волја при извршувањето на работата што е резултат на големата желба за успех и на истрајноста;
- да покажуваат врвно мајсторство во управувањето на времето и на комуникацијата со другите вработени.

Директорите во основните училишта исто така треба да се соочат и со предизвикот – емоционална интелигенција. Емоционално-интелигентните директори во основните училишта треба да бидат личности кои што се во состојба да ги контролираат своите емоции, да ги препознаваат емоциите кај другите луѓе и да умеат

да се снајдат во непознати и проблематични ситуации со учениците, но и со своите колеги.

Емоционално-интелигентни компетенции на лидерите се: интерперсоналната самосвест (меѓучовечки вештини и општествена одговорност), управување на односите – инспирација и катализатор на промени. Поимот самосвест означува свесност за тоа што лидерот го мисли или чувствува, односно способност да ги препознава чувствата, точно да врши самопроцена и да има самодоверба (Galetic, 2002:212).

Главно, се формира хипотезата дека постои поврзаност помеѓу типот на личноста на директорот со стратегиите кои се применуваат за соочување со стресни ситуации и начинот на кој се менаџира финансискиот сектор во рамките на училиштето. Имено, директорот треба да биде сталожен и да умее да се соочи со сите негативни предизвици кои се појавуваат постојано и се застапени со голем интензитет.

Се работи за можноста директорите сами во одредени граници да одредат најпогодно решение за одреден проблем од аспект на финансиското управување со основното училиште. Така, се претпоставува дека секој предизвик кој се појавува при училишното работење е всушност поттикнувачки предизвик од човековата природа, па затоа директорот треба пред се да е добро подготвен за обврските кои го очекуваат по неговото вработување.

Неоспорлив е фактот дека брзиот временски период за изработка на работните обврски може и негативно да влијае на успешната работа на директорот, меѓутоа јасно е изразена потребата од индивидуалниот предизвик, односно, директорот пред се треба да ја сака својата работа и неговите предизвици да бидат насочени кон постигнување на добри резултати на училиштето кое е под негова надлежност.

Анализираната материја може многу да придонесе за зголемување на продуктивноста од финансиски аспект на основните училишта, а со тоа и во образовниот систем во целост, што секако, треба да се има предвид и да се искористи

во периодот што следи. Главно, постојат неколку примарни предизвици во образовниот систем кои пред се треба да бидат предизвици за директорите.

1. Исклучиво професионално запознавање со обврските и работните задачи на работното место директор на основно училиште,
2. Предложување на нови проекти корисни за идниот развој на основното училиште,
3. Совладување на недостатоците кои директорот треба да ги согледа,
4. Поигрување со можностите, во насока на продуктивно искористување на ресурсите,
5. Самодоказување на директорската позиција,
6. Постојана консултација со соработниците, наставниците и др.вработени,
7. Решавање на конкретни ситуации од финансиска природа,
8. Читање извештаи, писма и други книги поврзани со образовната дејност,
9. Внесување креативност,
10. Внесување иновативност,
11. Комуникација со јавноста и други инвестициски сектори,
12. Претставување на образовната институција во земјата и надвор од неа,
13. Изработка на други работи кои се од интерес на остварување на поставените цели во рамките на основното училиште,
14. Унапредување.

Сите овие современи предизвици се поврзани со успешната работа на директорот. Така, директорот пред се, треба професионално да се запознае со сите

обврски кои постојат во основното училиште, како и да пронајде соодветни начини со коишто би можел да ги придобие вработените на своја страна, за да потоа и тие имаат моќ при донесувањето на значајни финансиски одлуки.

Покрај постојаната комуникација со вработените наставници, потребна е и интелектуална надградба како читање весници, книги од менаџерската дејност. Тоа најчесто се манифестира со зголемено внесување на креативност и иновативност во работењето на основното училиште и е еден чекор напред кон комуникацијата со јавноста. Слободното време пожелно е да се користи за изработување на други работи кои се од интерес на поставените цели на основното училиште, а со сето тоа се постигнува реализација на предизвиците на образованието во целина, и воедно се постигнува унапредување на селектираната образовна институција.

Всушност, токму директорската позиција е оној пресудниот ресурс каде се крие всушност и најголемиот товар во основното училиште. Така, директорот како главен иницијатор треба да се прилагоди на новонастанатите услови и тоа за многу брзо време. Секако, истото бара големо самовложување при што акцентот се става на работните обврски и се занемаруваат приватните активности. Исто така, тука се и технолошките напредоци со коишто директорот треба да одржува една паралела.

Меѓутоа, сепак примарно и највлијателно е приспособувањето на предизвиците на основното училиште со човековите идеи, потреби за достигнување и работни цели – бидејќи само кога директорот би се вложил себе си и кога би се водел од идејата дека тоа се всушност и неговите посакувани достигнување би дошол до степен самоисполнување и задоволство кај неговите соработници во рамките на образовната институција. Краен резултат: ефективна и ефикасна соработка во основното училиште.

2. Ефикасност на инвестициите во образованието

Ефикасноста на инвестициите во образованието се остварува кога е присутна контрола врз начинот на кој се искористуваат финансиите кои им се доделени на основните училишта. Во оваа насока, неопходно е да се штеди, а се заштедува кога се припазуваат следните елементи:

Процедури - Директорот на основното училиште треба да располага со пишани процедури кои треба да бидат сеопфатни, комплетни и јасни, класифицирани за важните активности, особено за економските операции, а воедно да бидат достапни до сите инволвирани вработени. За секоја активност и/или значаен настан, субјектот треба да обезбеди постоење на соодветна документација и документирање на операциите со цел да ја докаже легитимноста на спроведената активност.

Документацијата треба да биде целосна, прецизна и во согласност со структурите и политиките, како и да содржи административни политики, прирачници, оперативни инструкции, листи за проверка или други форми на презентирање на процедурите. Таа треба да биде ажурирана, корисна, прецизна, лесна за проверка и достапна за раководителот, вработените како и за трети лица во рамките на основните училишта во Република Македонија.

Доколку е потребно истата треба да обезбеди постојаност на активностите и покрај флукуацијата на вработените. Треба да се има предвид дека отсуството на документација, не комплетната и/или не ажурираната документација претставуваат ризици за постигнување на целите.

Директорот на основното училиште треба да изготви интересен акт за текот на движење на документацијата за секое ниво на одговорност и да го следи нивното спроведување.

Поделба на должностите - Во секое основно училиште потребно е финансиските и оперативните елементи на секоја операција да се верификувани од две меѓусебно независни лица, при што функциите на иницирање и верифицирање на секоја операција секогаш треба да бидат раздвоени со што се намалува ризикот од евентуални грешки, измами, непочитување на регулативата, како и ризикот од откривање на овие неправилности.

Директорот на основното училиште потребно е со поделбата на должностите да создаде услови едно лице или организациона единица да не ги контролира сите значајни фази на определена операција или настан со што треба да се создадат услови за ефективно урамнотежување на моќта. Во услови кога можноста за поделба на должностите и одговорностите е ограничена поради малиот број на вработени, вработените треба да бидат свесни за постоењето на ризиците и ваквото ограничување да го компензираат со други мерки.

Надзор - Директорот на основното училиште врз основа на претходно воспоставени процедури треба да воспостави мерки за надзор на операциите, вклучувајќи и *ex post* контрола, со цел трансакциите да се извршуваат на ефективен начин.

Раководителот на субјектот треба детално да го утврди начинот на извршување на надзорот со цел да обезбеди вработените ефективно и континуирано да ги спроведуваат процедурите.

Надзорот треба да вклучува: прегледување на активностите на вработените, извештаи за исклучоци, тестирање преку примерок или други начини кои го потврдуваат почитувањето на процедурите.

Раководителот на основното училиште треба да ги потврдува и одобрува активностите на вработените, да дава неопходни инструкции со цел да се намалат грешките, да се елиминира измамата, да се почитува регулативата и да се грижи инструкциите да бидат разбрани и применувани.

Надзорот на активностите треба да се смета соодветен доколку: должностите, одговорностите и ограничувањата на надлежностите се доставени до секој вработен, активноста на секој вработен систематски се оценува и постигнатите резултати од активноста во различните фази од извршувањето на операцијата се одобрени.

Решавање на отстапувањата - При извршувањето на активностите во основното училиште настануваат посебни околности, кои не може да се предвидат и кои предизвикуваат отстапувања што не дозволуваат извршување на трансакциите преку воспоставените процедури. За овие случаи треба да бидат изготвени соодветни документи одобрени од соодветно ниво согласно кои тие треба да бидат извршени.

Со цел забележаните отстапувања да бидат презентирани за одобрување, тие треба да бидат документирани, оправдани и со утврдени заклучоци за добрата пракса која треба да се применува во иднина.

Континуитет на активностите - Директорот на основното училиште треба да обезбеди континуирано извршување на активностите преку своите организациони делови и во услови на евентуално прекинување на континуитетот на активностите поради мобилноста на вработените, дефекти на опремата, застои предизвикани од некои даватели на услуги, промени во процедурите итн., што директно може да влијае на постигнувањето на целите.

Заради тоа потребно е да бидат преземени соодветни мерки со цел активностите, особено оние од економско - финансиска природа, да се одвиваат во било кој момент и во било кои услови континуирано на сите нивоа.

За надминување на ваквите состојби директорот на основното училиште за секоја настаната состојба треба да утврди различни мерки за одржување на континуитетот, како на пример: вработување/преземање заради пензионирање или заминување од институцијата поради други причини, определување замена во случај на привремено отсуство (празници, одмори и друго), склучување договори за одржување на набавената опрема и склучување на договори за замена на набавената опрема.

Исто така, директорот на основното училиште треба да изготви и листа на состојби кои можат да предизвикаат дисконтинуитет на активностите, како и на мерки за спречување на нивното настанување.

Стратегии за контрола - Директорот на основното училиште треба да изгради стратегии за контрола, соодветни на стратегиите, политиките и програмите донесени заради остварување на целите и одржување на рамнотежа во примената на истите за целиот период на реализација на секоја поединечна цел.

За да се согледа остварувањето на целите и стратегиите за контрола потребно е да се изготви единствен извештај за реализација на стратегиите, политиките и програмите.

Стратегијата за контрола треба да го намали ризикот за појава на отстапувања од стратегијата, политиката и програмите, а со тоа и потфрлањата во остварувањето на планираните цели.

Стратегијата за контрола треба да биде изготвена во согласност со стратешкиот концепт, кој во основа подразбира определување на контролни цели, неопходни ресурси, временска рамка, обука на вработените на кои им се доверени контролни активности, унапредување на контролните методи и процедури, начин на оценување на контролите итн.

Стратегиите за контрола се однесуваат на видовите на контрола применливи во одредени состојби класифицирани низ повеќе критериуми. Контролите се механизми на управување за остварување на целите и се составен дел на таквото управување. Тие може да се поделат на следните категории:

Превентивните контроли се воспоставуваат со цел да се спречи појавата на неправилности, неефикасности, грешки и недостатоци. Токму заради тоа превентивните контроли се и проактивни контроли кои делуваат во текот на одвивањето на одредени активности или во текот на извршувањето на одредени работи од вработените.

Превентивните контроли се трошковно поефикасни во однос на другите контролни активности, бидејќи со нив се спроведува превенција од загуби и намалување на одредени ризици. Примерите за овие контроли вклучуваат разграничување на должностите, постоење на процедура за делегирање на овластување и одобрување, контрола на пристапот до сопственоста, проверка на точноста на сметките пред извршување на плаќањето и друго.

Детекциските контроли се воспоставуваат за откривање и исправка на неправилности, неефикасности, грешки и недостатоци. Се одвиваат по случувањето на одреден настан односно откако последиците веќе настанале, а треба да го намалат ризикот од несаканите последици со оглед на тоа што овозможуваат преземање на корективни работи.

Некои детекциски контроли се означуваат како повратни контроли – го следат процесот и алармираат во случај на појава на отстапувања од некои планирани или стандардни вредности.

Детекциските контроли се користат за подобрување на процедурите или превентивните контроли. Примерите за овие контроли вклучуваат проверка на испорачаната стока, проверка по плаќањето, утврдување на залихите и банкарско усогласување.

Директивните контроли се обликуваат со цел да предизвикаат или поттикнат работа и настани потребни за остварување на целите. Примерите за овие контроли вклучуваат јасно дефинирани политики, поставување на посебни цели и соодветно оспособување и екипирање.

Корективните контроли се воспоставуваат на начин да ги поправаат околностите од несакани настани кои се случиле. Тие овозможуваат „план за евакуација“ за опоравување од загуби или штети.

Пример, за тоа е воведување на договорни услови со кои се овозможува поврат на веќе платени износи. Обезбедувањето, исто така, може да се смета за еден облик на корективна контрола, земајќи во предвид дека со него се подобрува финансиското опоравување во однос на намалувањето на ризикот.

Планирањето на постапувањето во непредвидени околности е важен елемент на корективната контрола, со оглед на тоа дека претставува средство со кое субјектите планираат постојаност на своето работење/опоравување по настан на кој не можеле да влијаат.

Споменатите категории во пракса не може јасно да се поделат меѓу себе, па една контрола може да покрива две или повеќе функции. Пример, надзорот опфаќа превентивни, детекциски и директивни контроли.

Видови контроли - Видовите контроли заедно се искажуваат со акронимот “SOAPSPAM” (Министерство за финансии, 2010:33-35):

- Segregation of duties (поделба/разграничување на должности)
- Organization (контрола поврзана со субјектот)
- Authorisation and approval (делегирање на овластување и одобрување)
- Physical (физичка контрола)
- Supervision (надзор)

- Personnel (контрола поврзана со вработените)
- Arithmetical and accounting (сметководствени и нумерички)
- Management (управувачки)

Вградување на контролата во системите на информатичка технологија - Со оглед на тоа дека оперативните системи и системите за поддршка на одлучувањето се повеќе автоматизирани, постои голема потреба за вградување на соодветна контрола во информациониот систем.

Информационата технологија во работните информации системи значајно влијае на природата на извршеното работење, процедурите кои се следат, ризикот кој се прифаќа и контролите насочени кон ублажување на тие ризици. Овие ефекти се последица на карактеристиките кои разликуваат сметководствени и рачни обработки.

Потоа, повторно се враќаме на концептот на анализа на ризикот и контролата која треба да се воспостави за намалување на ризикот, вклучувајќи ја функционалната контрола и контролата во рамки на стручното мислење, за да се овозможи, од една страна, сеопфатност, расположливост и сигурност на податоците, а од друга страна, да се создаде доверба за ефективност на воспоставената контрола.

Постојат два вида на контрола на информациониот систем, односно општа контрола и контрола на апликативниот систем. Овие контроли се применуваат на сите системи – централно сметководство и сметководство на организационите единици.

Пристапот до ресурсите - Раководителот на субјектот со издавање на документи за овластување треба да определи лица кои имаат пристап до материјалните, финансиските и информациониите ресурси во субјектот, како и да назначи лица одговорни за заштита и правилна употреба на овие ресурси.

Во зависност од изложеноста на добрата од несоодветна употреба треба да биде утврдена динамика на периодични споредби на овие добра со нивната сметководствена вредност (попис).

Ограничувањето на пристапот до ресурсите треба да го намали ризикот од нивната несоодветна употреба. Степенот на ограничување на пристапот треба да се определи во зависност од изложеноста на определен ресурс на несоодветна употреба и ризикот од потенцијални загуби и истите периодично треба да се преоценуваат.

Директорите на основните училишта располагаат со финансии кои им доаѓаат од неколку извори (за кои подетално може да се прочита во првата глава од магистерскиот труд), но сепак треба да знаат како да управуваат со нив.

Во оваа насока, контролата на финансиите кои што се спроведува можеби влијае ограничувачки кон директорите, но сепак е неопходна пред се поради самиот факт дека сите неправилно искористени финансии негативно влијаат на можностите на учениците во основното образование.

Спротивно на тоа, секое финансиско искористување во насока на продуктивност, резултатира со зголемена мотивација кај вработените и учениците во тоа основно училиште. Всушност, се доаѓа до констатацијата дека директорот ќе биде подржан колку што тој ќе покаже грижа за учениците и вработените во основното училиште со кое што тој раководи.

Референци:

1. Ацески, Илија. Општеството и човекот во транзиција. Скопје: Експрес, 1995, стр.22
2. Влада на РМ. Стратегија за развој на образованието 2001-2010, 1999, стр. 7-8
3. Galetic,L. Upravljanja placama. Srbija:Fotolija,2002,str. 212
4. Giddens, Anthony. Sociologija. Zagreb: Valkladni zavod Globus 2007,str.22
5. Закон за основно образование, Достапно на http://bro.gov.mk/docs/zakonodavstvo/osnovno/osnovното_образование_103_19082008.pdf, посетено на 19.11.2014
6. Министерство за труд и социјална политика. Стратегија за развој на предучилишното и основното образование и воспитание во Република Македонија, 2005, стр. 3-4
7. Министерство за финансии. Прирачник за финансиско управување и контрола. Скопје: Министерство за финансии,2010,стр.33-35
8. ОБСЕ. Образованието и децентрализацијата. Скопје: Винсет Графика, 2006,стр.18

ВТОР ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ

I МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

Менаџментот со буџетите во основните училишта во Република Македонија е процес на рационално користење на ресурсите на организацијата за постигнување на нејзината мисија, визија и долгорочните цели. А ресурси на училиштето се луѓето, опремата, зградата и се разбира парите. Менаџирање со буџетите опфаќа планирање на потребите за средства, организирање на финансиските активности и контрола на законитоста на работењето во врска со финансиите.

Промените во училиштата усмерени се на промените во организацискиот развој на училиштето и на менаџирањето и управувањето на буџетските средства. Од тука се поставува логично барање за интензивно професионализирање на директорите и нивните компетенциски стандарди и знаења од областа на менаџирање со буџетите. Дали сегашните директори се спремни да одговорат на тие барања и имаат ли соодветна компетентност за ефективно лидерство во развојот на училиштето.

Во текот на работата се истражуваше како директорот го перцепира квалитетното менаџирање со буџетите во основните училишта во Република Македонија. Од таму произлегува хипотезата за поврзаноста измеѓу варијабилата: водење на училиште, училишна клима, финасиско-организациска способност и умешност како и задоволството од работата.

Емпириското истражување беше спроведено на седум основни училишта во општината Аеродром, Скопје. Во кои беа опфатени 150 испитаници од кои 7-директори, 3-заменици директори, 7-педагози, 7-психолози, 4-училишни

книговодители и 123 наставници. Во истражувањето беше спроведен инструмент кој содржи две скали: скала за оценување на ефикасноста од финасиско управување со училишни буџети и колку е спремен денешниот директор во основните училишта од реформа и промена во финансискиот менаџмент.

Врз основа на добиените резултати, се анализира постојниот систем на познавања, новите спроведени обуки и решенија, нови модели на работа во областа на финансискиот менаџмент на буџетите во основните училишта.

Регистер на поимови:

Буџет: План изработен со броеви за одреден временски период кој ги опфаќа планираните приходи (финансиски средства) и планирани трошоци, кои ќе настанат во тој период. Тој е акт со кој се утврдува планот на финансиските активности на буџетските корисници и опфаќа проекција иснос на приходот и издатоци за периодот од една фискална годин. Буџетот се состои од општ и посебен дел и план на развојни програми,

Буџетски корисници: се министерствата и останати органи на управата и сите други кои во буџетот се сврстени како буџетски корисници (на пример основни и средни училишта, универзитети, културните дејности),

Буџетски расходи: се пропишани се во законот за планирање на буџетот за секој буџетски корисник по ред (економски кодови) и изворни средства (буџетска, сопствени, грантови, и донации, внатрешни трансакции).

Буџетско барање: барање кој го поднесува секој буџетски корисник према ресорното министерство, за одобрување на финасиски средства (брuto плати и надокнади на вработените, трошоци за материјални трошоци и капитални вложувања) за наредната буџетска година составен по упатствата и инструкциите која го носи министерството за финасии.

Примарна задача на училиштето е грижата за образование и воспитание на учениците. До неодамна способноста на водење на образовните установи се сметало за карактеристично умевање за кое знаењето за финансиите и менаџментот воопшто не се потребни. Но секако се повеќе се внимавало на стратешко ниво на финансиите а посебно управувањето со финансиите кои се тесно поврзани со образованието и образовните цели на училиштето. Исто така станува јасно дека за училишните финансии неможе постојано да се грижат финансиски стручни лица.

Од директорот на училиштето, како училишен менаџер се бара одредено ниво на вештини и знаење за водење на образовна политика и финасови планови или барем за оценување на извештаи добиени од книговодителот или други експерти.

Основен предуслов за квалитетно управување со финансиите е разбирањето на одговорноста и важноста од донесување на прави одлуки од кое ќе се добијат позитивни резултати и финасиски добивки, а воедно е неопходно да се совладаат вештини на користење и развивање на финасиски поимови.

Дефинирање на проблемот на истражување и основните поими:

Управувањето со финансиите во образовните институции во Република Македонија, е главно поврзана со одредени непријатности и проблеми. Причината за оваа чувство се од објективен и субјективен карактер имено,

- **Објективниот-** основачот и државата никогаш немаат доволно материјални средства за потребите на образовниот систем.

- **Субјективниот-** Директорите пред се неможат да ја обавуваат својата должност, бидејќи се формално припремени и обучени, немаат капацитет на знаења за управувањето со финансиите во училиштата.

Образовниот систем во Република Македонија се децентрализираше првенствено во управувачката политика, и човечките ресурси, но не постигна финансиска децентрализација. Не постои едноставно решение на финансирањето на

системот но има различни решенија кои се зависни од оснивачот и министерствата. Во Република Македонија интересен е податокот што во системот за образование и воспитание партиципираат две министерства. Министерство за образование и наука и Министерство за труд и социјална политика каде што се јавуваат како оснивачи на градинките. Иако знаеме дека образование и воспитание се одвива и во градинките како и згрижувачка активност.

Постојат значајни разлики во финансирање помеѓу типовите на училиштата: основно, средно и средно стручно училиште. Додека финансирањето на вработените и капиталните инвестиции, средствата доаѓаат од Министерството за финансии на Република Македонија. Финансирањето на материјалните трошоци се спроведува од децентрализираните средства која се осигурува по критериумот на бројот на ученици, а и не по големината на просторот во која се реализира наставата. Моделите се разликуваат од еден оснивач кон друг. Кај некои оснивачи има максимална централизација од децентрализираните средства на државата.

Оснивачот ја плаќа секоја, па и најмалата фактура. Додека во некои единици на локална самоуправа, масата на средства за потребите на училиштата се означуваат за училиштата кои се во склад со финасискиот план, а училиштето врши понатамошна распределба на средствата. Во двата случаи има многу различна улога во менаџирањето со средствата. Различните ставови на институциите во однос на способноста и интересот на оснивачот со своите оригинални и сопствени буџетски средства многу малку се користат во образовниот систем, и со тоа учениците се во нееднаква почетна положба.

Постојат различни позиции во однос на некои образовни институции кои имаат физички услови да заработуваат, односно да имаат приходи, тоа се училишта кои имаат спортска сала, кујна, работилница, вишок на простории кои ќе се издадат за активности на приватни училишта за странски јазици и други активности. Овде некои оснивачи така остварените приходи бараат тие средства да се уплаќаат на сметка на општината. За разлика во други локални самоуправи сите средства им ги оставаат на

користење на училиштата, но имаат обрска редовно да доставуваат извештаи за начинот на користење и како се користат средствата.

Партнерството со локалните заедници е уште една можност да се подобри финансиската состојба на училиштето. Согласно законите училиштето може да прими и донации, опрема, прилози но и тоа се разликува во поедини делови во Република Македонија. Од голема важност за сите вработени во образовниот процес е да дојдат до дополнителен финасиски приход – бенефит, за дополнителни ангажмани од страна на директорите. Но во овој поглед менаџерскиот тим на училиштето имаат се помала автономија во одлучување и планирање на вакви средства. Затоа голем број училишта за доброто на вработените развиваат различни начини за наградување на вработените.

Релевантни истражувања:

Задача на директорот и сметководството како релевантно истражување, има за цел да обезбеди витални информации, неопходни при планирањето и исполнувањето на мисијата, краткорочните и долгорочните цели на една организација и на нејзиното раководство . Тоа служи и за соопштување (комуницирање) на финансиски комуникации за работењето на училиштето до сите заинтересирани засегнати странки, а посебно до Одборот, општината, ресорното министерство.

Финансиските цели на училиштето може да бидат краткорочни долгорочни. Краткорочни цели обезбедување приходите (по секој основ) да бидат поголеми или барем еднакви на расходите во планскиот период (најчесто година), како и тоа, во секое време на планскиот период, да се располага со доволно готовина (пари) за навремено плаќање на обврските.

Долгорочните финансиски цели подразбираат навреме да се обезбеди пораст на средствата, согласно растот на потребите на училиштето. Потоа, кумулираните приходи по сите основи, да се поголеми од кумулираните расходи, со што се гарантира, долгорочната одржливост на училиштето.

Обезбедување на исполнувањето на финансиските цели е одговорност на одборот, но директорот исто така мисли, планира и предлага мерки во тој правец. Релевантни закони што го уредуваат сметководството на училиштето се закон за сметководство за буџетите и буџетските корисници – Сл.Весник на Република Македонија бр. 61/02, бр.98/02 и 81/05, Закон за јавна внатрешна финасиска контрола („Службен весник на Република Македонија“ 22/07), Закон за внатрешна ревизија во јавниот сектор („Службен весник на Република Македонија “ бр 69/04 и 22/07). Сметководство и составување на финасиски извештаи се води во согласност со Законот и со прифатените сметководствени принципи, прифатена сметководствена практика и сметководствените стандарди. Инаку со Законот се уредуваат целите на сметководството како точно, вистинито, сигурно, сеопфатно, благовремено, ажурно и детално искажување на средствата од буџетот и другите средства, обврските, изворите на средства, приходите и другите приливи и расходи и другите одливи и резултатите од работењето.

Законот го уредува и водењето на сметководство и деловните книги, сметководствените документи и обработка на податоците, признавањето на приходите и расходите, проценувањето на билансни позиции, ревалоризацијата, финасиските извештаи и доставувањето на истите, како и други прашања во врска со сметководството. Законот уредува кога одделно сметководство мора да се води за средствата на училиштето остварени по други основи, од буџетот и тоа како на приходите наплатени од органи, приходите наплатени од дополнителни активности, како и за приходите од донации, кредити и други приходи.

Учесници во истражувањето:

Со испитувањето беа опфатени 265 учесници. Од нив 85 беа тествирани експерти (директори, стручни соработници, психолози, педагози, едукатори), посебен осврт на проблемот се анализираше директори со поголем стаж во образованието и директори со помал стаж или штотуку наименувани директори. Оваа истражување траеше доста долго во период од 2010 до 2014 година. Опсегот на училишта кои беа

опфатени се наоѓаат на територијата на градот Скопје, и тоа во општините, Ареродром-7, Кисела Вода-4, Центар-3, и Шуто Оризари-2. Возраста на учесниците беше во рамките на 30 до 60 години, а работното ускуство се движи од 5 до 30 години. Студијата вклучува 230 жени и 35 мажи.

Предмет на истражувањето:

Менанџментот на буџетот е процес на користење на ресурси на организацијата за постигнување на нејзината мисија, визија и долгорочните цели. Финансиски менаџмент опфаќа планирање на потребите за средства, организирање на финансиски активности и контрола на законитоста на работењето во врска со финансиите. Планирањето на потребните средства почнува Долгорочниот план (план за развој) на училиштето, бидејќи тој може да биде во согласност со средствата. Дали буџетските приходи ќе бидат доволни за развој? Ако не, ќе се обезбеди разликата? И од каде?

Организирањето на финасиските активности опфаќа организирање на набавките, (капитални и тековни), управувањето со готовината, исплата на обврските, наплата на побарувањата и сметководството. При тоа е важно придржувањето до принципите на добра практика на организирање на финансиските активности, како и одлучување дали и кои услуги ќе се обезбедуваат со договор (од надвор). Регулутивата која се занимава со организирањето на финансиските активности е пред се поместена во законот за сметководство на буџетските установи, како и во другите релевантни закони, како на пример Законот за интерна контрола на буџетските установи и во многу други подзаконски акти.

Контролата на финансиските активности е важна одговорност на директорот на училиштето. Постојат неколку вида на контрола и тоа контрола однапред, контрола одпосле и контрола низ самото изведување на операциите. Директорот мора да ги познава принципите на добрата финансиска контрола, како и соодветните техники на истата.

Годишната програма за работа е одговорност на училишниот одбор, тој доставува Годишна програма за работа до основачот (општината) најдоцна до 31 август во тековната година (Според законот Член 89), но одговорност на директорот е да ја состави нацрт програмата за развој на училиштето како и самата подготовка на предлогот на годишната програма за работа. Директорот подоцна е одговорен и за самата реализација на Годишната програма за работа, а останува и одговорен за законитоста во работата и за материјално-финансиско работење на училиштето (член 92 од Законот)

Според Законот, најважни деловни книги во сметководството на училиштето се: Дневникот на книжењата и Главната книга (картотека) на сметки. Непосредно со овие се водат и Книга на благајната, Книга на капиталниот имот (основни средства) и некои помошни книги како Книга на влезни фактури, книга на излезни фактури, Книга за набавки, пописни листи и Книги на побарувањата и обврските.

Во однос на тоа колку директорот на училиштето треба и мора да биде инволвиран во прашањата во врска со сметководството треба да се напомене дека сметководството и нејзините активности во многу организации денес често се доверува (делегира) на професионален персонал или сервис, надвор од самата организација, што е случај и со нашите училишта. Сепак, одговорноста за исправното и законито сметководство на училиштето, останува кај директорот. Но директорот не мора и не треба да се претвори во сметководител, доволно е само да го познава законот и јазикот на сметководството за да може да ги чита и да ги толкува сметководствените искази и истите да може да ги користи за целите на управувањето со училиштето.

Одговорност на директорот е да обезбеди соодветни услови и систем за сметководствено-финансиска контрола во смисла на обезбедување на надзор, чување и осигорување на средствата, како што се парите во каса, но и компјутерите, деловниот инвентар, зградите. Тој треба да обезбеди раздвојување на надлежностите, во смисла на тоа различни лица да бидат овластени за давање налог и

за исплата на пари од лицата што таквите исплати ќе ги вршат, како и редовно, а најмалку еднаш годишно, да обезбеди усогласување сметководствената со фактичката состојба на средствата, обврските и изворите на училиштето. Оваа се прави со соодветен попис, за што се организираат посебни комисиии за попис и се предвидуваат пари во буџетот за таква активност.

Цел и карактер на истражувањето:

Успешното управување со организацијата како што е училиште неможе повеќе да биде препуштено исклучиво на искуството и вообичаените практики. Денес, менаџментот на секоја организација што навистина се труди да биде добра во исполнувањето на својата мисија и во достигнувањето на зацртаното(својата визија), мора да се потпре исклучиво врз навремена, точна и објективна информација. Современиот сметководен систем на организацијата треба да обезбеди информации што ќе бидат од корист на директорот на истата во напорите за постојано подобрување и наградување на своето училиште и процесите на едукација, со кои раководи. Понатаму информациите за вистинските потреби, вложувања и трошења и нивна споредба со планираните (буџетираните) се основа за финасиски дел на планирањето на идното работење на образовната институција со која тој раководи.

Финасискиот менаџмент опфаќа планирање на потребите за средства, организирање на финасиските активности и контрола на законитоста на работењето на училиштата во врска со средствата и финансиите. Директорот на училиштето директно не ги извршува сите овие активности, но тој останува во крајна истанца одговорен за истите. Затоа, необично е важно, директорот да ги познава сите релевантни законски прописи кој ја регулираат проблематиката на финансирањето на неговата дејност. Тој/таа мора да биде запознаен(а) со процесот и изведувањето на планирањето на потребните средства, било да се од буџетот или од изворни приходи, проекти и дотации, бидејќи долгорочниот план за развој на училиштето мора да биде во согласност на средствата.

Познавањето на техниките и принципите на сметководството е важно за разбирање на содржината на процесите на евиденција и подготовка на финансиските извештаи. Овие активности, по правило се делегираат на посебно лице или претпријатие во или вон училиштето, но за нив одговорноста останува на страна на директорот. Познавањето на општите принципи на доброто сметководство, ќе помогне директорот да донесе правилна одлука и да не постапи погрешно во сите случаи кога законите и правилниците се недоволно детални или оставаат извесна слобода на одговорното лице.

Финансиското одлучување почива на нешто по различни принципи од сметководствените. Директорот мора да ги познава истите и да ги примени во процесите на донесување на одлуките од негов домен, а задира во финансиите или имаат значителна финансиска компонента. Тука спаѓаат одлуките во врска со вложувања на буџетските, а посебно на изворните средства, се до разбирањето на покомплексните концепти како кос-бенефит анализата, како многу застапена анализа во планирањето на вложувањата во дејност како што е образованието, посебно на ниво на локална заедница.

Познавањето на законското регулирање, како и на принципите на добрата практика во доменот на јавните набавки ќе му помогне на директорот непречено и законски конкретно да ја спроведува постапката во неговиот домен, и на тој начин да обезбеди нормално и навремено реализирање на сите тековни и посебно развојни планови на училиштето што тој/таа го води.

Финансирањето на основните и средни училишта е регулирано во одредбите на закон за основно образование и наука на Република Македонија, со законот за финансирање на единиците на локалните самоуправи – општини, годишните уредби на владата на Република Македонија, за начинот на финансирање на локалните заедници на територијата на државата.

Задачи на истражувањето:

Финансиското планирање е исклучиво одговорност на директорот. Училиштето како корисник на средствата од буџетот на државата изработува финасов план на основа на насоките за изработка, предлог државен план, која ја добива од управните тела за финасии во општината. Со насоките се предлага висината на средствата во финасискиот план (лимита) по ставки предвидени за користење од претходната на тековната година за користење на буџетските средства. Финансискиот план на училиштето, на предлог на директорот се доставува до управниот одбор на училиштето на негово разгледување и одлучување.

Предлог финансиски план на училиштето содржи:

- Приходи и расходи, искажани по врста и ставки,
- Приходи и расходи предвидени за време од три години, разврстени спрема финасиски класификации, и тоа претходната, сегашната, и идната година..
- Образложување на предлогот на финасискиот план

Веднаш штом е утврден лимитот и се доставени насоките на процесот на формирање на средствата, припремата на пресметката започнува по обратен редослед „од дното спрема врвот,“ Книговодителот во овој случај е припремен да го изработи својот финансиски предлог и да ги распредели доделените средства.

Надзор и контрола на финасиското работење на училиштето ја обавува Министерството за образование и наука на Република Македонија надлежни во локалната самоуправа. Таа обавува надзор и контрола на наменските трошења на средствата, која се движи и претходно ги обработува службата за финасии на локалната самоуправа. Директорот со помош на стручна соработка од страна на сметководителот, го изработуваат полугодишниот и годишниот извештај за работа, и ги доставува до државниот завод за ревизија.

Ако треба директорот да е конечно одговорен за сметководството на училиштето, треба да се знае што всушност треба директорот да познава од сметководството?

Сметководството е една организација која ја следи финансиската позиција на истата, односно состојбата на средствата на организацијата и нејзините обврски и претходно доверените и стекнати извори (основачкиот влог, акумулираниот капитал во вид на вишок, резервите и слично. Сметководството мора да реагира со соодветна трансакција секогаш кога ќе има промена на таа финансиска позиција на организацијата се дефинира низ следната равенка: $C = O + Из$

Во однос на тоа со која вредност се бележат трансакциите во сметководството треба да се знае дека вредноста на сите трансакции мора да биде определена според вистински платените пари или настанатите обврски. Аргументите за ова се во фактот дека вака се обезбедува висока објективност на податоците од сметководството (потврдени со износи од изворните документи), но има и аргументи против, имено така податоците од сметководството често многу заостануваат зад реалните цени, што доведува до т.н. историски карактер на сметководството. Во однос на самото толкување на забележаното во сметководството треба да се знае дека под средства во равенката за финансиска позиција се подразбираат сите ресурси со која располага истата (училиштето) и ги користи за тековно и идно работење. Средствата може да бидат парични и непарични, реални (материјални) и идеални, со право на користење.

Обврската на организацијата (училиштето) се паричен израз на правните обврски за плаќање или за пренос на друг начин на некои средства (пример пари) или за испорака на одредена услуга на друго правно или физичко лице или на државата. Во сметководството под извори на средства се подразбираат специфичните обврски на организацијата кон самите правни сопственици на истата. Основачкиот влог е извор што вклучува иницијално вложени средства на основачот, додатни вложувања на сопственикот како и задржан вишок и резерви. Ева некои вообичаени

сметководствени трансакции, кои ги има практично во секоја организација па и во едно основно училиште:

- почетни вложувања,
- набавка на средство со плаќање веднаш,
- набавка на средство со создавање обврска,
- плаќање на обврската, плаќање на расходите од работењето,
- приливи по основ на редовно работење,
- прилив по друга намена,
- продажба на услуги за готови пари,
- продажба преку побарувања,
- искористување на собраниот вишок и/или резервите
- подготвување на сметководствена евиденција

Хипотези:

За да се одредат хипотезите на овој труд тргнав од основните принципи дека директорот на секое основно образование ја организира работата, и го претставува училиштето пред трети лица, тој е педагошки раководител и е одговорен за законитоста на работењето во него. Директорот е одговорен за извршување на финансискиот план, а училишниот одбор е одговорен за резултатите на воспитно-образовната работа и за финансиското работење на училиштето. Па од таму се поставуваат основните хипотези:

- Дали директорот е спремен со предизвиците и одговорностите да го води училиштето во областа на финансиите,
- Спремен ли е на промени и дали тие промени ќе влијаат на работењето,

- Што треба да стори директорот пред припремата на буџетот на училиштето

Предлог буџетот на училиштето заедно со своите соработници, треба да ги земе во обзир квалитетно извршување на задачата и тоа за: бруто плати и надокнади на вработените, трошоци за материјални услуги, и капитални вложувања, средства што останале од претходната година, анализа на истите, број на одделениа, годишен план за работа, 40-часовно работно време во неделата, јубилејни награди, одење во пензија од страна на вработените, боловања, топол оброк за учениците, и друго согласно законот.

За да се извршат благовремено и реално да се планираат сите приходи и расходи на училиштето, неопходно е да се изврши добра припрема и тоа:

- да се изврши обнова на знаењата за прописите кои ја регулираат оваа проблематика,
- да се прконтролираат најновите измени и доплнувања на законските одредби и подзаконски акти (правилници, упатства), да се прегледаат финасиски прописи кои се користат во училиштето и да се види да ли се ускладени со моменталните законски прописи,
- да се изврши анализа на работата во последните четири години посебно во делот на расходите и приходите,
- да се прегледа движењето на отпишани и ново запишани ученици за разлика од претходната година,
- анализа на досегашната реализација на четворогодишниот план за работа

Истражувачки прашања:

Во текот на истражувањето се поставија многу суштествени прашања кои беа предмет на трудот како што се :

- Што е стратешко планирање, проценка на моменталната состојба, дефинирање на финасиската мисија, карактерот на задачата која е поставена во истражувањата

- Буџетот како документ, основни познавања што е тоа буџет, какви видови на буџет постојат и што се тоа буџетски принципи,
- планирање на буџетот со основни смерници, припрема за буџетирање,буџетски циклус, буџетски календар,
- директорот во училиштето и финансиите: надлежностите на директорот во областа на финансиите, што треба да се направи пред припремата на буџетот на училиштето,
- приходите и расходите на училиштето: барањата на буџетските корисници, извори на приходи во училиштето,
- приходи од други нивоа на власт, општината и невладини организации и друго

Училиштата може да сметаат на приходи согласно Законот за буџетите во вид на донации, приходи од самофинансирачки активности (сопствени приходи), приходи од кирии и закупнини, приходи од донации и слично. Во приходи на училиштето влегуваат и приходите по основ на земени кредити и позајмици, како и подароците и отстапените, без надомест, средства, вишоците утврдени со попис.

Расходите на училиштето се израз на трошењата извршени согласно Законот за буџетите и Правилникот за класификација на расходите. Во расходи влегуваат враќањата на кредитите и позајмиците, но не и подарените или отстапени средства, отписите и кусоците на средства кои паѓаат на товар на средствата на буџетот, отпишаните побарувања и другите вонредни расходи ако се на товар на изворите. Во процесот на планирање на приходите и расходите на училиштето се користи комбинација на методи за проценка и тоа, метод на стандарди во дејноста, метод на аналогија со друго слично училиште, метод на екстраполација (тренд) на трошоците од минатите периоди и експертска проценка на одредени расходи. При тоа, проценките треба да се вршат од-доле нагоре, наместо од горе надолу. Преднос на оваа постапка е што овозможува поточни предвидувања бидејќи поединетите грешки

нагоре ќе се пребијат со грешки надолу, давајќи подобра проценка за дадена група од расходите.

Варијабли на истражувањето:

Задача на директорот е и да обезбеди сметководството на неговата организација училиштето, да биде водено согласно законите и принципите на добрата сметководствена практика, на тимот кој ќе работи на уредување на финасискиот план. Имено, законот ги предвидел скоро сите ситуации што може да се јават во практика, но не е секогаш така! Затоа, придржувањето до овие принципи на доброто сметководство и тимот што ќе работи заедно со другите ангажирани работници, ќе овозможи да не се направат грешки истото да биде разбирливо и корисно за сите за кои е наменето.

Во финасискиот менаџмент, парите од различни периоди имаат различна вредност, па така предност во финансирањето добиваат проекти што ефектите ги даваат побрзо, односно се исплатуваат побрзо. За да се споредат вложувањата денес со ефектите од тој влог, во наредната година, идните ефекти треба да се пресметаат на вредност, денес, Зошто? Парите во финасискиот менаџмент имаат различна вредност во времето, поради каматата. Така 5,000 евра денес е еквивалент на 5,250 евра идната година, ако каматата е 5%.

Методи, техники и инструменти на истражувањето:

Во истражувањето се употребени следните техники на истражување:

- анкета
- интервју и
- анализа на содржината

За мерни инструменти се користат:

- анкетен прашалник од затворен тип

- формулар за насочено интервју
- формулар за анализа на документација со која ќе се изврши споредба на параметри во период од три години

Поврзаност со варијабилите: водење на училиште, општа организациска способност, генерална ефикасност на организациите преку училиштето, минимално познавање со работа и менаџирање со буџети, квалитени сметководители, ефикасен тим за работа.

Организација и тек на истражувањето

Еден од важните постапки на магистерскиот труд е организираноста и текот на истражувањето. Бидејќи истражувањето траеше повеќе години сепак се одвиваше во три етапи. Етапа на припрема, истражување и документирање. Секој од етапите во просек одзема по неколку месеци па и година.

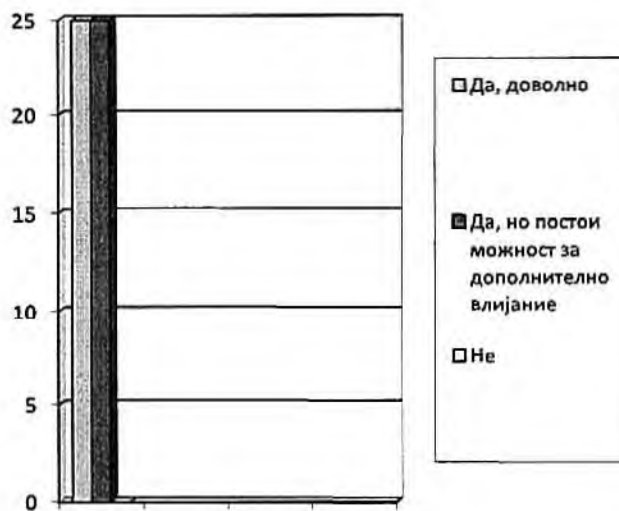
Започнав со проблемот кој се провлекува низ годините во основните училишта, а тоа е недоволното познавање од финасиско работење на лица кои по некој основ се поставени на раководни места во училиштето. Јас бев сведок на многу лица кој превземаа обврска да водат и те како сложена активност. Но утврдив дека како се зголемуваше стажот на нивното работење, така се зголемуваа и познавањата од финасиско работење. Кај некои директори утврдив дека покрај тешкотиите со кои се соочуваа поради недоволното познавање на делот, финасии но упорно се насочуваа кон самоусовршување и учење за работа со финасии.

Текот на истражувањето течеше по редослед на активностите, имено најнапред се запознав со основните поимови, правната рамка, стратешкото планирање, буџетот како документ, планирање на буџетот, директорот на основното училиште и финансиите, приходи и расходи на училиштето, приходи од други ниво невладини организација, приходи од давање на јавни услуги, сопствени приходи,

донации и грантови, извештај за извршен буџет, јавните набавки, попис на имовината, внатрешна и надворешна контрола и друго.

II ДОБИЕНИ РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

График бр.1 Дали чувствувате дека постои соодветна финансиска контрола врз буџетот во основното училиште во кое што работите?

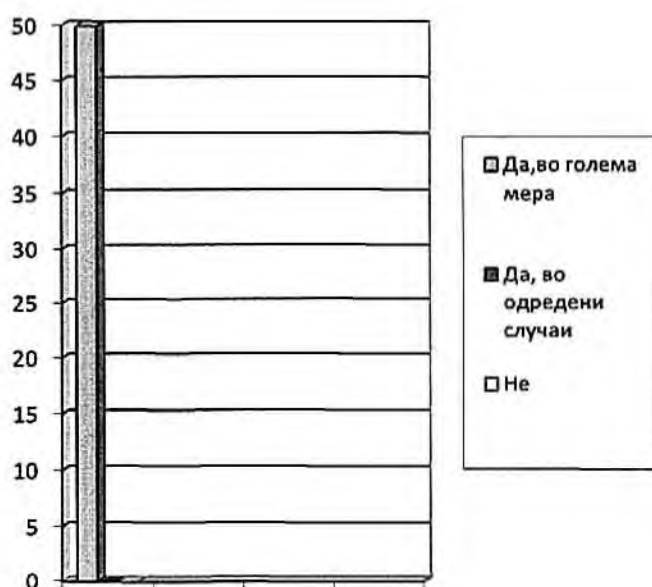

Извор: Податоци од спроведената анкета

25% од испитаниците се изјасниле дека постои соодветна финансиска контрола врз буџетот во основното училиште во кое што работат.

25% од испитаниците се изјасниле дека постои соодветна финансиска контрола која е доволна врз буџетот во основното училиште во кое што работат.

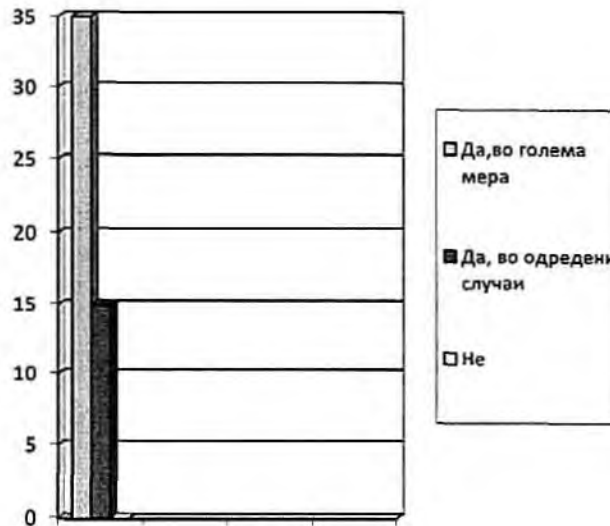
График бр.2 Дали сметате квалитетното искористување на финансиските средства во основното училиште во кое што работите е детерминирано од однесувањето на директорот кон финансиите?

Извор: Податоци од спроведената анкета

100% од испитаниците се изјасниле дека квалитетното искористување на финансиските средства во основното училиште во кое што работат е детерминирано од однесувањето на директорот кон финансиите.

График бр.3 Дали чувствувате дека успехот на учениците во основното училиште е детерминиран од вештото распределување на буџетот од страна на директорот на училиштето?

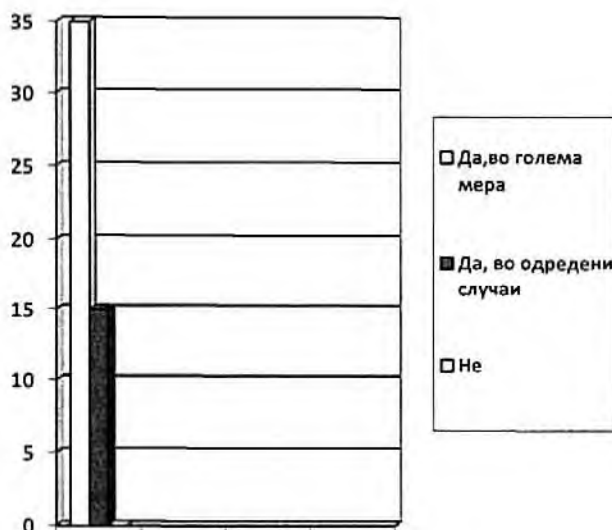

Извор: Податоци од спроведената анкета

70% од испитаниците се изјасниле дека успехот на учениците во основното училиште е детерминиран од вештото распределување на буџетот од страна на директорот на училиштето.

30 % од испитаниците се изјасниле дека во голема мера дека успехот на учениците во основното училиште е детерминиран од вештото распределување на буџетот од страна на директорот на училиштето.

График бр.4 Дали успешноста на директорот при управувањето со буџетот Ве мотивира навремено да ги извршувате работните задачи?

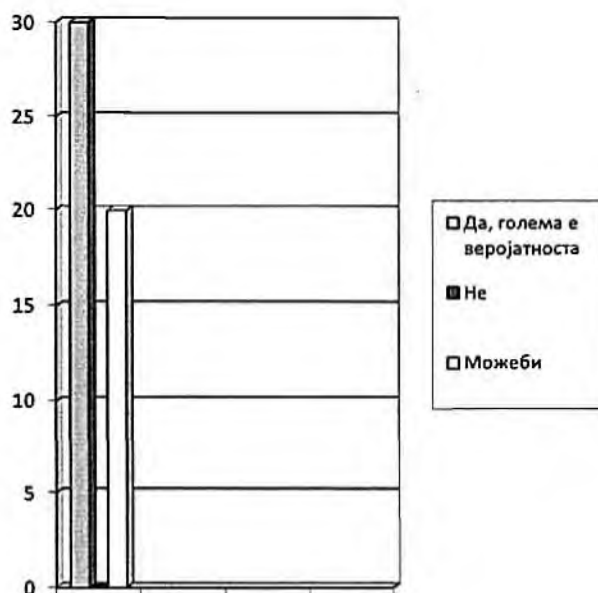

Извор: Податоци од спроведената анкета

70% од испитаниците се изјасниле дека во голема мера успешноста на директорот при управувањето со буџетот ги мотивира навремено да ги извршуваат работните задачи.

30 % од испитаниците се изјасниле дека во одредени случаи успешноста на директорот при управувањето со буџетот ги мотивира навремено да ги извршуваат работните задачи.

График бр.5 Дали неефикасната распределна на буџетот од страна на директорот може да биде причина за неуспешно управување на основното училиште?

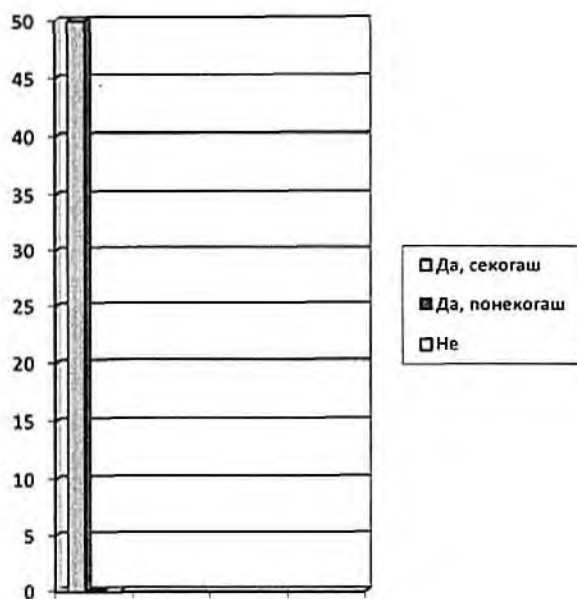

Извор: Податоци од спроведената анкета

70% од испитаниците се изјасниле дека голема е веројатноста дека неефикасната распределна на буџетот од страна на директорот може да биде причина за неуспешно управување на основното училиште.

За 20% од испитаниците можна е веројатноста дека неефикасната распределна на буџетот од страна на директорот може да биде причина за неуспешно управување на основното училиште.

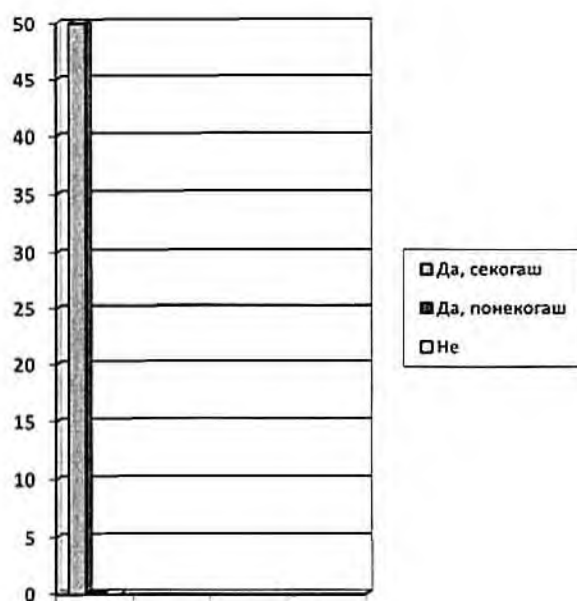
График бр.6 Дали активностите на директорот од аспект на управувањето со буџетот на основното училиште позитивно влијае врз односот меѓу вработените?

Извор: Податоци од спроведената анкета

100% од испитаниците се изјасниле дека активностите на директорот од аспект на управувањето со буџетот на основното училиште позитивно влијае врз односот меѓу вработените.

График бр.7 Дали сметате дека на директорите треба да им се упати критика ако вработените во основното училиште сметаат дека тој не управува соодветно со буџетот?

Извор: Податоци од спроведената анкета

100% од испитаниците се изјасниле дека на директорите треба да им се упати критика ако вработените во основното училиште сметаат дека тој не управува соодветно со буџетот

ЗАКЛУЧОЦИ

Од горенаведеното можеме да заклучиме дека управување со средствата е многу сложен и неизвесен и секогаш е на работ на издржливоста процес. Директорот во улога на финасиски водител на училиштето мора да биде волшебник да направи ситемот да функционира. Зголемувањето на буџетските ограничувања, создаваат сериозни проблеми во тековното работење на училиштата. Училиштата како непрофитна (непазарни) организации, во пракса, дејствуваат како институции чија функционална комбинација е неодржлива на пазарот. Државата во нивните проекти вклучуваат и субјекти од приватниот сектор, лица претприемачи, со користење на нивните стекнати знаења.

Врз основа на спроведените анализи и искуства кај одредени развиени земји неспорно е да во склоп на реформските во јавниот сектор се базираат врз следниве начела: развиеност, постапност, долгорочност и стандардизирани постапки, а последично на ова и начелата: меѓународни споредувања.

Битна е претпоставката, на успешните реформи на финансиското управување градење на примарно сметководство, со информатички систем како и управувачки систем која ќе биде како подршка на новиот јавен менаџмент.

Многу е комплексно краткорочно да се прати и вреднува промената во однос на земјите кои се држат за референтни примери.

Аналогно на тоа, кај краткорочното пратење на промените во управувањето со финансиите и буџетот, пожелно е во пракса да се вреднува образовната организација(училиште,градинка,) во меѓусебната споредба со сличен профил на образовни институции, а тек потоа да се вреднува промената и управувањето на финансиите на национална основа.

ПРИЛОЗИ

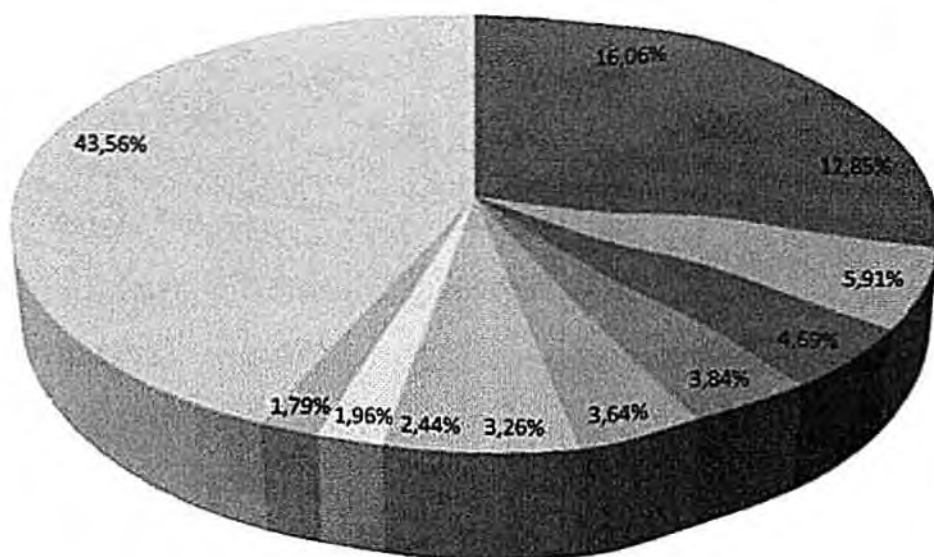
Прилог 1 – Шематски приказ на организација во основно училиште

Прилог 2 – Образовни институции како потрошувачи

ТОП 10 ДРЖАВНИ ОРГАНИ - ПОТРОШУВАЧИ

- 1. Министерство за труд и социјала 27,17 милијарди денари
- 2. Министерство за образование и наука 21,74 милијарди денари
- 3. МВР 10 милијарди денари
- 4. Агенција за поддршка на земјоделство 7,93 милијарди денари
- 5. Агенција за државни патишта 6,49 милијарди денари
- 6. Министерство за одбрана 6,16 милијарди денари
- 7. Министерство за здравство 5,52 милијарди денари
- 8. Министерство за транспорт и врски 4,13 милијарди денари
- 9. Дејности од културата 3,31 милијарда денари
- 10. Агенција за вработување 3,03 милијарди денари
- 11. Останати 73,7 милијарди денари

Прилог 3 – Образовни активности во основното образование кои бараат финансиски инвестиции

ВОВЕДУВАЊЕ РОМСКИ ОБРАЗОВНИ МЕДИЈАТОРИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Поддржано од: Национален ромски центар
и Ромскиот образовен фонд од Будимпешта

Октомври 2013 година, Република Македонија

